

Кваліфікаційна робота

ТВОРЧИСТЬ В. ПУЗІКА В КОНТЕКСТІ ДОБИ

V. Puzik`s creative works in the context of the epoch

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка очної форми навчання
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
Освітня програма Українська мова та література
Сидорченко Єлизавета Михайлівна

Керівник: к. філол. н., доц

Нечиталюк Ірина Володимирівна _____

Рецензент: к. філол. н., доц

Казанова Ольга Валеріївна _____

Рекомендовано до захисту.
Протокол засідання кафедри
української літератури та
компаративістики
№ ____ від _____ 2023 р.

Захищено на засіданні ЕК № 1.
Протокол № __ від _____ 2023 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)
Голова ЕК

Завідувачка кафедри

(підпис) **Тетяна ШЕВЧЕНКО**

(підпис) **Євген ДЖИДЖОРА**

Одеса 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3-5
Розділ 1. ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ПУЗІКА ЯК АВТОРА ВОЄННОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	6-20
1.1. Загальна характеристика творчості Валерія Пузіка.....	6-10
1.2. Художні особливості збірки Валерія Пузіка «Моноліт».....	11- 20
РОЗДІЛ 2. ЖАНР ФЕНТЕЗИ У ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ПУЗІКА.....	21-40
2.1. Загальна характеристика жанру фентезі.....	21-27
2.2. Образ Одеси у фентезійному творі Валерія Пузіка «”Делфі” та чарівники».....	28-40
РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРОК ВОЄННИХ ОПОВІДАНЬ ВАЛЕРІЯ ПУЗІКА.....	41-61
3.1. Композиційні особливості збірки Валерія Пузіка «Я бачив його живим, мертвим і знову живим».....	41-52
3.2. Жанрові та стильові особливості збірки «З любов’ю – тато!».....	53-61
ВИСНОВКИ.....	62-64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65-71

ВСТУП

Події, які відбуваються зараз в Україні ознаменували зміни світогляду українців. Наша країна опинилася в епіцентрі війни, яка стала причиною звернення письменників до теми війни, а також відображення реальних подій на сторінках своїх творів. Сучасна українська література різноманітна своїми жанрами та тематикою як ніколи.

Актуальність дослідження. Письменниками актуалізована проблематика сучасних творів, що пов'язано з реакцією на події, які відбуваються на території України, що в свою чергу вплинули на сучасний український літературний процес. Упродовж останніх років українську літературу творять письменники, які були мобілізовані, або пішли воювати добровольцями. Такі твори належать до літератури факту, тобто записки, польові щоденники, спогади та нариси. З історії літератури знаємо, що події війни – це не лише руйнування й смерть, а ще й є інтенсивний стимул для розвитку воєнної літератури.

Сучасна воєнна література є предметом дослідження таких українських літературознавців: І. Бондаря-Терещенка, М. Варикаши, Н. Герасименко, Н. Головченко, М. Петрашука, Я. Поліщука, М. Рябченко, В. Слапчука та інших, які звернулися до аналізу окремих творів українських авторів про російсько-українську війну.

Також актуальність дослідження зумовлена популярністю жанру фентезі в сучасному українському літературному процесі, що стало потребою для аналізу фентезійної творчості одеського письменника Валерія Пузіка.

У літературознавчих дослідженнях науковці звертають увагу на особливість таких творів, їх класифікації, компаративний та науковий аналіз. Серед сучасних українських дослідників жанру фентезі варто назвати таких учених як М. Бережна, А. Гурдуз, Т. Жаданова, О. Задорожна, А. Землянська, О. Леоненко, Н. Логвіненко, Є. Канчура, Н. Криницька, Д. Куриленко, С. Олійник, Н. Ситник та багато інших.

Об'єктом дослідження стали твори одеського письменника Валерія Пузіка на тему війни, зокрема збірки: «Моноліт», «Я бачив його живим, мертвим і знову

живим», «З любов'ю, тато», а також книга з циклу фентезі для дітей «"Делфі" та чарівники».

Предмет дослідження – проаналізувати тему війни та особливості міського фентезі для дітей у творчості Валерія Пузіка.

Мета дослідження . Охарактеризувати особливості теми війни; обґрунтувати особливості підліткового фентезі. Для досягнення мети були сформульовані такі **завдання**:

- зробити огляд на творчість Валерія Пузіка;
- охарактеризувати поняття «воєнна проза» в сучасній українській літературі;
- розкрити особливості сприйняття творів на воєнну тематику;
- проаналізувати художні особливості збірок «Моноліт», Я бачив його живим, мертвим і знову живим», «З любов'ю, тато»;
- особливості відображення часу та простору в міському фентезі;
- розглянути особливості фентезійного твору для дітей «"Делфі" та чарівники».

Методи дослідження. Комплексний характер дослідження передбачає інтеграцію різних наукових методів. У роботі застосовані методи аналізу, синтезу, зіставлення та узагальнення; порівняльний та описовий, що дозволяє визначити домінуючі моменти; історико-структурний, що дозволив структурувати наявну вітчизняну літературу, присвячену проблемним питанням війни.

Методологічну основу дослідження визначає сукупність методів, визначених поставленою метою: 1) порівняльно-типологічний; 2) описовий; 3) герменевтичний; 4) порівняльно-історичний та 5) антропоцентричний.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в дослідженні уперше було зроблено спробу систематизувати та поглибити власними спостереженнями аналіз збірок Валерія Пузіка про сучасну війну в Україні. Також у дослідженні нами було вперше проаналізовано фентезійний твір для дітей «"Делфі" та чарівники».

Практичне значення роботи полягає в тому, що дані, отримані в ході дослідження, сприяють розширенню уявлень про поняття «воєнна проза» в

сучасній українській літературі та феномен міського фентезі в літературі для дітей. Результати дослідження можуть бути використані у підготовці занять із сучасної української літератури.

Апробація результатів роботи.

Участь у конференціях:

1. ІХ-ті Фащевківські читання. Дискурсивні практики в українській літературі (від давнини до сучасності). Всеукраїнська наукова конференція. Одеса. 2023.

Сидорченко Є. Художні особливості збірки «Я бачив його живим, мертвим і знову живим».

2. XVII Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Етнічна культура в глобалізованому світі». Одеса. 5-6 червня 2023.

Сидорченко Є. Тема війни у творчості Валерія Пузіка.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 70 сторінок.

Роботу виконано в межах планової наукової теми №195 кафедри української літератури «Дослідження дискурсивних практик в українській літературі кінця ХІХ – початку ХІХ століття».

Розділ 1. ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ПУЗІКА ЯК АВТОРА ВОЄННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Загальна характеристика творчості Валерія Пузика

Події, які відбуваються на теренах сьогоденної України так чи інакше вплинули на сучасний літературний процес. Упродовж останніх років прозу творять письменники, які були мобілізовані до ЗСУ, або ж пішли воювати у складі добровольчих батальйонів. Більшою чи меншою мірою їхні тексти належать до літератури факту, тобто щоденники, записки, спогади та нариси, які писалися вже після повернення.

Упродовж останнього все частіше з'являються художні твори, в основі яких відображені реальні події, які пережили автори або їхні товариші. Історія літератури показує, що війна – це не лише біль, жах, руйнування та смерть, а ще й потужний каталізатор для розвитку саме літератури цього періоду.

Сьогодні пріоритети та вподобання в українській літературі сучасного читача та суспільства змінилися. Вимогливий читач почав більше цікавитися реальністю, вигадані історії вже його не цікавлять – книжкові полиці заповнили книжки нон-фікшн літератури. Твори сучасної літератури «так само уникають сухої документалістики, збагачуючись привнесенням художнього письма» [43 с.104]. Так «особливим літературним жанром» вважає нон-фікшн Н. Головченко [11]. Як «різновид літератури, яка перебуває на межі художності та документальності» [5 с. 37] трактує це явище М. Варикаша, а також зауважує, що література нон-фікшн претендує на визнання в її текстах суб'єктивної правди автора про нього самого, але разом із тим лише читач може назвати цей текст документальним чи художнім [5 с. 37]. Наразі важлива роль приділяється аналізу літератури «воєнної прози»: «...українські письменники сформували широкомасштабний культурний дискурс, презентувавши суспільству масив творів,

які висвітлюють проблему війни, її причини та наслідки, тему людини на війні через різні ракурси й контексти (герої діють на передовій, у тилу, на окупованій території та в «сірій зоні»)» [10 с. 35-49].

Критики наголошують на тому, що в автора в діалозі з читачем, у висвітленні страждань та смерті є своя естетика [43 с. 103]. Незважаючи на те, що тема «війни» ще не достатньо висвітлена в сучасній українській літературі, з кожним днем з'являються імена нових авторів. Це молоде покоління письменників, які прагнуть передати всю трагедію українського народу через героїв своїх творів, показати нескорену українську націю, що об'єдналася заради боротьби проти запеклого ворога.

Так, Василь Слапчук у своїй статті «Війна як дискурс» говорить про те, що «сьогодні Україна веде війну, і ця війна дотична до всіх нас – українців, а тому неминуче мусить втрапити до сфери зацікавлень української літератури» [52].

У такий спосіб, автор приймає «ідейно близький йому світ творів», читач, зі свого боку «приймає ці тексти, реагує на тему позитивно, схвалює стиль, художню концепцію героя та є активним учасником українського літературного процесу» [12 с. 126].

Спочатку тему репрезентували у вигляді збірок нотаток у Facebook і це були спогади безпосередніх учасників, репортажні видання, так звані зразки нон-фікшн прози. Пізніше вийшли друком художні твори, а за ними й низка змістовних оглядів літератури про АТО, зокрема І. Бондаря-Терещенка, О. Коцарева, М. Петрашука та інших [9 с. 55-67].

Цивільний читач, ознайомлюючись із книжками бійців, «має змогу уявити правдиву, неприкрашену картину війни, без надмірної героїзації та моралізаторства, ура-патріотизму, пафосу, дидактизму – загалом усього того, що досить часто переважає в романах сучасної масової літератури на воєнну тему» [50].

Творчість будь-якого автора пов'язана з подіями, які траплялись з ним в особистому житті. Серед таких письменників у сучасній українській літературі яскраво себе представив одеський письменник Валерій Пузік. Його біографія

здатна надихнути кожного небайдужого українця. Він своєю проукраїнською позицією довів, що справжнім інструментом боротьби в цій війні є мистецтво.

Валерій Пузік за освітою художник-дизайнер, працював журналістом та в 2015 році він покинув все і йде добровольцем на фронт у складі добровольчого батальйону «Правого сектору». За сім місяці військової служби йому довелося пережити жахливі моменти, які потім він опише у своїх творах. Ці історії стануть, наче архівом страхіття, яке коїлося під час бойових дій на Донбасі. Під час перебування в зоні АТО, Валерій Пузік пише чимало творів на воєнну тематику. Саме в цей час з-під його пера виходять оповідання та новели, які неодноразово були відзначені українськими престижними преміями: «Смолоскип» за рукопис книги «Крики тіні», «Гранослов», також літературною премією імені Олеся Ульяненка та іншими. Збірки невеличких розповідей Валерія Пузіка про буденність нашого життя, проникнуті болем за рідну Україну, тому й не дивно, що тема війни переважає у творчості митця.

До війни Валерій Пузік працював журналістом, писав вірші та прозу, знімав документальні короткометражні фільми, брав участь у багатьох виставках. Проте особливого сенсу його творчість набула після перебування у зоні бойових дій.

На початку своєї письменницької діяльності працює в жанрі малої прози, пише невеликі оповідання та новели, серед яких «Моноліт», «Гніздо», «Арсен», «Захар», «Самогон». Трохи пізніше з'являються містичні повісті «Прозорі», «Нечисті» та інші.

Валерій Пузік режисер документальних короткометражних стрічок і відеопоезій та до 24 лютого 2022 року працював кіносценаристом. А зараз живе мрією: *«Зняти з себе військову форму і остаточно повернутися до сім'ї, без числа і години, до якої потрібно повернутися назад у військо»* [69].

Його сценарії та кінороботи просякнуті щирістю, що й досі вражають глядачів. Це і короткометражні документальні стрічки «Бліндаж», «Гострий біль», «Перемир'я», режисером яких він був і документальний роман «Шахта». А за

документальний фільм «Перемир'я» він отримав Спеціальну нагороду від журі на фестивалі «86» у програмі «Пальма Півночі» у 2016 році.

Також яскраво вирізняється кіноповість «Наші котики», яка вийшла у прокат в кінці січня 2020, де на екрані розгортаються фантасмагоричні пригоди бійців АТО. Фільм був відзнятий за сценарієм Володимира Тихого. Глядачі знайомляться з подіями, які розгортаються ще на початку війни на Сході України. Ця кіноповість була доповнена новелами Валерія Пузіка, які він писав для мінісеріалу «Бліндаж».

У 2018 році у видавництві «ДіПА» вийшла друком дебютна збірка малої прози Валерія Пузіка «Моноліт». За збірку він отримав другу премію літературного конкурсу «Смолоскип» в номінації «Проза».

Після виходу першої книжки, виходять одна за одною книги про війну на Сході України: «Наші котики. Бліндаж», «Шахта. Ранкове зведення», «Я бачив його живим, мертвим і знову живим», кожна з цих книжок важливі для письменника: *«Насправді я дійсно люблю кожну свою книгу, задоволений кожним надрукованим словом. Усі написані тексти – це частинки мене»* [71].

Збірка оповідань «Я бачив його живим, мертвим і знову живим» у грудні 2020 року ввійшла в двадцятку кращих українських прозових книг, у якій Валерій Пузік також, окрім побутових тем, торкається теми війни.

У літературному доробку автора також є книги для дітей, які написані в жанрі українського фентезі – це «"Делфі" та чарівники» й «"Делф" та чарівники. Макгі та Чорний дракон». Книга «"Делфі" та чарівники» – однойменна книга циклу про чарівників, що живуть в Одесі, в якій панує магія та фантастика.

Письменник є учасником виставок живопису та графіки в Україні та за кордоном, зокрема, «Інкубаційний період», «Відлуння», «Примарна зона», «Моя армія. Бачити серцем».

У березні 2022 року Валерій Пузік пішов у Збройні Сили України та став на захист нашої країни проти запеклого ворога. У перервах між бойовими діями, він малює картини на ящиках від боєприпасів та продає на аукціонах. Усі кошти, які

отримує від продажів, він передає на потреби ЗСУ. Валерія Пузіка знають у всьому світі, його роботи є в приватних колекціях Аргентини, США, Канади, Іспанії, Великобританії, Франції, Швейцарії, Польщі, Німеччини, України тощо.

Цього року видавництво «Лабораторія» надрукувало книгу Валерія Пузіка «З любов'ю — тато», яку автор присвятив своєму синові, Оресту. У ній розповідається про події сучасної російсько-української війни.

1.2. Художні особливості збірки Валерія Пузіка «Моноліт»

Сучасна українська література різноманітна своїми жанрами та тематикою як ніколи. Вона багата на талановитих письменників, які не можуть мовчати про гострі й актуальні проблеми в нашій державі. Тому саме зараз з'являється все більше нових талановитих авторів, які пишуть про гострі й актуальні проблеми в нашій державі. Серед письменників, які написали свої книги на тему війни в Україні: С. Жадан, О. Забужко, О. Клеменс, А. Курков, С. Ловейко, А. Мухарський, Н. Нагарна, В. Пузік, О. Клеменс, В. Шкляр та інші.

Упродовж останніх років в українській літературі з'явилася велика кількість творів письменників, які пишуть про воєнні дії на Сході України. Автори цих розповідей переважно люди, які до війни не мали письменницького досвіду. Їхні твори представлені у вигляді автобіографічної художньої прози, щоденників, наративів, власних спогадів. Саме тому останнім часом літературні критики велику роль приділяють аналізу сучасної «воєнної прози».

Поняття «воєнна проза» досить широке, зазвичай об'єднує різноманітні твори, що описують баталії та дотичні події [50 с. 63]. Цим творам властива автобіографічність, достовірність фактів, документальність. У творах про війну обов'язково висвітлюється особистий воєнний досвід автора. Відомими світовими авторами текстів на воєнну тематику були К. Воннегут, Е. Гемінгвей, Е. М. Ремарк, Е. Юнгер та багато інших.

Отож, звичайний читач, коли знайомиться із книжками авторів, має змогу уявити правдиву, неприкрашену картину війни, без надмірної героїзації та моралізаторства, патріотизму, пафосу, дидактизму. Тобто всього, що переважає в текстах сучасної масової літератури на воєнну тематику.

Письменники, які були учасниками бойових дій в своїх творах описують все, що вони бачили на власні очі. Після прочитання такого твору читач може з

окремих розповідей-пазлів уявити та скласти цілісну картину того, що відбувається насправді. Саме тому ми звернулися до збірки оповідань Валерія Пузіка «Моноліт». Загалом автор торкається теми повернення до мирного життя та проблеми, яка пов'язана із соціалізацією. Адже війна дуже змінює людину, і потім лише від неї залежить, чи зможе вона використати набутий досвід для подальшого розвитку чи зламається.

Сама назва збірки оповідань «Моноліт» є дуже символічною. Одразу спадає на думку асоціація, що це суцільна бетонна, важка, будівельна споруда, яка можливо зберігає всередині від сторонніх очей не один прихований компонент життя або загадкову таємницю людських душ, упереміш з сірим бетоном на невизначений час, можливо взагалі на все життя. Можемо провести паралель між можливим наповненням бетонного моноліту і умовним героєм всіх текстів збірки – людською пам'яттю, зокрема, пам'яттю людини, яка вмирає і це своєрідна хроніка подорожі духу в просторі і часі у невизначеність. Моноліт із назви – це будівельний матеріал, а не пам'ятник. На будівництвах працюють АТОшники, які фізично до мирного життя повернулися, але у снах говорять із померлими побратимами. Сильна проза – не так про війну, як про посттравматику про тих, хто повернувся, і тих, хто тут на них дочекався. От тепер один до одного притираються, щось разом будувати.

Кінознавець Володимир Войтенко зауважує : «Поняття «моноліту» в текстах Валерія Пузіка вичерпує чи не всі свої значення – від, сказати б, будівельно-практичного до «моноліту віри», що повсякчас перевіряється на міцність корозією повсякденного сумніву, від «моноліту пам'яті», яка, попри свою природну крихкість, здатна утримувати буттєву рівновагу в підваженій та обстрілюваній реальності, до «моноліту» як пам'ятника людям і часам революції та війни» [47, с. 5].

Дебютна збірка короткої прози «Моноліт» – це «як лірична авторська сповідь, пронизлива й одверта, щемлива й безкомпромісна, напрочуд конкретна і водночас фантомна» [47, с. 5]. Валерій Пузік сьогодні створює нову українську

літературу, яка не просто декларує сучасний літературний процес, а власне і є цим процесом.

Книга «Моноліт» – це «збірка невігаданих історій про Майдан і війну, про молоду людину та зовнішні обставини, які вона змушена приймати, про міжпоколіннєвий зв'язок дідів та онуків, які підтримують одне одного крізь час, простір та історичні повороти» [47, с. 7-8]. Валерій Пузік, як очевидець описує цілком реальні події, абсолютно реальних героїв, які опинилися в страшних обставинах війни, не зупиняються, а кожного разу йдуть вперед.

«Оповідання Валерія Пузіка не просто читаються – вони відразу оживають і екранізуються в уяві читача. Картинка чітка й опукла, картинка жива, наче в якісному кіно. Запахи. Звуки. Відчуття. Ефект присутності. Хоч би про що писав автор: про задимлений майдан 2014-го, про повернення до війни фізично і неповернення душею чи про дитячі страхи й травми – це в нього виходить органічно й невимушено. Власні й чужі досвіди, перероджені в слова, подарували читачам збірку – оголений нерв: щиру, правдиву й пекучу» [47, с.7]. Так про збірку «Моноліт» написала українська письменниця Юлія Ілоха.

Оповідання до збірки «Моноліт» Валерій Пузік писав протягом п'яти років. Це просто хаотичні тексти, в яких не має чіткої форми, а за змістом не пов'язані між собою, тобто кожне оповідання – окрема розповідь та нова історія пригод нових героїв.

Сам автор про цю збірку в інтерв'ю QНА сказав так: *«Якщо говорити окремо про книгу "Моноліт", то це – не сповідь і не автобіографічна проза, хоча, звісно, деякі речі писалися під впливом скажімо так "подій", як от маленька повість "Тлінний Адам". У книзі здебільшого персонажі поміщені в документальне середовище, в нашу з Вами реальність. В оповіданнях є містика, є багато смерті. Я не можу сказати, що книга позитивна. Вона радше – про посттравматичний синдром і людську пам'ять»* [70].

Тому здається, що в збірці Валерія Пузіка «Моноліт», автор поєднав усе на світі. Саме в його розповідях живі зустрічаються з мертвими, а дитинство віддає луною майбутньої війни.

Розповіді письменників, які пишуть про війну завжди стилістично відрізняються від творів «мирних». Вони переважно документального характеру та є «відкритими дверима у війну», з яких читач дізнається про події, які відбувалися під час боїв, і про часи без стрілянини. На думку Івана Денисюка, нервом оповідання є цікаве нанизання епізодів [16, с 7].

У збірці оповідань «Моноліт» дуже чітко сконцентрована увага на людській долі, ця велика залізна техніка може вбити тисячі людей за лічені хвилини, або навпаки врятувати. Все залежить від рішення декількох осіб, багато залежить від людської долі та вдачі. Ось, і БТР, який везе військовослужбовців, ця машина є однією з найважливіших машин, яка відповідає за безпеку їхнього життя.

Потужна машина, відчуває перевагу над світом і таким чином, створює тиск на зовнішній світ, під могутніми гумовими колесами, від вантажу яких може зникнути у потойбічний світ все, що завгодно.

Власне першим оповіданням і є «Моноліт» – це спогади головного героя про страшні події, які пережив молодий чоловік, коли перебував на Сході України. Автор описує без художніх прикрас біль та розчарування людини, яка не знає як далі бути, бо спогади про війну, тягнуть його у безодню: *«Спогади. Я хотів би викинути їх із голови. Викинути й забути. Почати все спочатку. Але не можу. У мені накопичилася несамовита злість, і її я боюся найбільше. Через неї страждає моя сім'я»* [47, с. 14].

Внутрішня мова героя – це поєднання агітації з релігійною проповіддю, Сашко мислить, бо цим рятується від спогадів. У мирному житті все порівнює з тим, що було на війні. Трясе ранкова маршрутка, підірвалися під час бою побратими, будівництво ведеться на кладовищі й викопують часом старі поховання – на війні не цінували життя: *«Я дивлюся собі під ноги з надією більше не бачити реберних кісток і потроцених екскаватором черепів <...>»* [47, с. 13].

Він повернувся після війни додому та влаштувався чорноробом на будівництві. Приніс війну з собою, працював там, працює тут: *«Я працюю тут у своїй військовій формі»* [47, с.12].

У Сашка є дружина й алкоголізм – їм трьом не ужитися. П'є він від відчаю та від поганих спогадів про пережите. Цілком усвідомлює, що руйнує родину, а сім'ї не потребує просто: *«Я лягаю на підлогу в порожній кімнаті. Я хочу стерти себе з лиця землі. Я не хочу бути тут»* [47, с. 22].

Автор описав можливий проспективний сюжет, що буде єдиним нагадуванням після смерті героя: буде могильна плита з фотокарткою й ініціалами, або, можливо, взагалі хрест з могили поцуплять на дрова, або зроблять сучасний базар на місці цвинтаря, без єдиного натяку на колишнє використання: *«А істина проста: після нас не буде нас, будуть люди, та не ми. "Пам'ять — єдине, що внас є" <...>»* [47, с. 13].

Основною функцією проспекції в тексті є інформативність. Проспекція змінює характер співвідношення між змістовно-фактуальною, змістовно-концептуальною та підтекстовою інформацією та формує спектр читацького очікування. Саме створення та порушення спектру очікування надає тексту інформативну насиченість [34, с. 174].

Проза Валерія Пузіка по-справжньому переконлива. Автор звертається у доросле сьогоднішнє, а також за допомогою ретроспекції у дитинство головного героя, яке теж було невеселим і безхмарним: *«Відчуття порожнечі проникало крізь шпарини й розщелини свідомості – у глибину моєї душі <...>. [47, с. 35]. – Що, не хочеш бути схожим на батька? <...>. Я мовчав, похнюпивши голову та свердлив поглядом дерев'яну підлогу. Батько був поруч. Він все чув і вдавав, що йому байдуже»* [47, с. 23]. У такий спосіб, автор торкається теми дитинства, що показує психологічний стан героя та створює досить своєрідну самооцінку героя.

Розмовно-побутова реальна мова бійців у «Моноліті» протиставляється мові офіційних промов, лозунгів, армійського протоколу та уставу. Герої Валерія

Пузіка воюють в добровольчих батальйонах, і не відмовляють собі в задоволенні критикувати рішення Міноборони і те, що самі часом звать «дурною солдафонщиною».

Антимілітаристський настрій «Моноліту» значно очевидніший за антивоєнний настрій, що справляє сильне враження та викриває внутрішні протиріччя показаного воєнно-чоловічого братерства.

Валерій Пузік пише не про війну, а про смерть на війні, від якої не рятують навіть повернення до «цивільного життя». Він веде двобій не з війною, а саме зі смертю. Така собі антисмертельна проза: *«Смерть приходить до тих, хто з останніх сил хапається за життя. Я не хапався, але й помирати в тупу теж не хотів. Тому біг до сховища. Правду казали, що нашій державі герої потрібні лише в цинкових трунах, а втім, у цинку нікого не ховали»* [47, с. 10].

У збірці «Моноліт» є так звані «дитячі» оповідання, в яких немає потойбіччя, але присутня чарівна субстанція, яка має магічно-лікувальні властивості. В оповіданні «Самогон» події занурюють людину в межовий потойбічний стан свідомості, що також здатний вирвати її з рук смерті: *«Люди? Та нас тоді навіть не було. Нас Бог створив пізніше, наприкінці шостого дня»* [47, с. 204]. У тексті знов ж таки присутній дідусь, який представлений в ролі «служника» чи «контактера»: *«Це було схоже на ритуал. Дід чекав цього майже тиждень»* [47, с. 198].

В оповіданні «Бойові равлики», герой охоплений білою гарячкою сприймає капелана за диявола та відчайдушно боронить свою душу від нього: *« – Тобі потрібна моя душа? Не віддам. Тобі доведеться мене вбити, чуєш? Убити»* [47, с. 211]. Капелан відчайдушно намагається допомогти «Змію», але той пручається, він навіть пригощає його своєю фірмовою настоянкою та нічого не допомагає. У тексті знов ж таки присутні перехідні етапи з фігурами-зв'язковими: *«Змирися, це пропаща земля, і ворог твій – це ти сам. Ти б'єшся з невидимим»* [47, с. 214]. Тобто перед читачем постає світ «недопроявленим», але з провідниками й навіть речовиною, яка слугує магічним інструментом.

І от із однієї пляшки п'ють капелан, який Слово Боже щедро розбавляє оковитою (для дезінфекції, а ще горілка освячена) та «синій бойовий равлик». Він зветься Змій – «аватар», який допивається до нетримання сечі так часто, що воліє ходити без штанів і з запасним магазином у трусах (але без зброї). Триває п'яна бесіда про сенс буття і про страх перед смертю. Її заступає напад білої гарячки: «*“Змій” бачив їх. РОГИ – і все це марево поїдало свідомість “Змія”*» [47, с. 211].

Фарс – це не метод Валерія Пузіка, тому у цій легковажній оповідці варто не дивитися на комічний перший план, а прислухатися до звуків на задньому плані, а там: «*Бахає десь там, на горизонті: Ну і нехай*» [47, с. 209]. Віддалена війна «бойовому равлику» скидається на море: шумить і триває безкінечно, неконтрольована та безмежна стихія: «*Це не ріка. Це — море. Море!*» [47, с. 207]. Можна втопитися в ній, можна – в пляшці. Люди не завжди воліють тонути в морі.

Варто усвідомлювати, що сюжети в оповіданнях «Моноліт» і «Бойові равлики» мають побутові елементи та тривіальні деталі. Тобто акцентують увагу читача на повсякденне життя. Герої обох оповідань намагаються стерти банальну повсякденність за допомогою алкоголю, вбиваючи час нестерпного очікування між боями: «*“Змію” було все одно. Він знав, де можна намутити спирту. Він знаходив його, розбодяжував водою та вливав у себе. Нормально так уливав <...>*» [47, с. 208]. Валерій Пузік очевидними способами перетворює знайоме на страшне та жахливе, тобто банальна повсякденність стерта, тому незброєним оком невидима: «*Хлопці прийшли з бодуна. “Пити будеш?” – “Буду”, – відповідаю. <...> – І як там? – запитує Вован. Пробую всміхнутись. <...> і я одразу вихиляю. <...> Я не люблю говорити про Донбас. Для чого? Кому воно тут треба?»* [47, с. 14]. Герої оповідань втрачають здатність більше не помічати повсякденності, вона стає чимось жахливим, знайоме стає страшним.

Усі без винятку оповідання збірки «Моноліт» прагнуть до одного сюжету, про що б в них не йшлося. Так, містичний сюжет оповідання «Тлінний Адам» про мирне життя має відчутний «потойбічний» вимір – світ мертвих, а сам герой

оповіді іноді стає провідником, якщо розповідь про дитинство. Він стає окремим «межовим» персонажем, який належить і до нашого світу, і до світу мертвих. Так в оповіданні «Глінний Адам» автор зображує події через сон головного героя: *«Снилися пагорби та діти. Снилася зима. Дитинство та дід ...»* [47, с. 45].

Головний герой оповідання, молодий чоловік, який бере участь на Майдані. До нього приходить його покійний дід, який має довести до брами Чистилища смертельно пораненого юнака, і у такий спосіб стати самому вільним, і так передоручити цю місію онуку: *« Іди за мною! Я тебе переведу...» – і погляд утомлений, просто на Максима, десь углиб, на саме дно нутра; і нестерпний біль у руках і ногах, у голові. Фантом, переслідує здорове юне тіло вже кілька днів»* [47, с. 45].

Мертві у Валерія Пузіка – не передвісники, а провідники. Тільки так твориться справжнє військове братерство: *«Вони випромінювали світло і, зв'язавши нам руки своїми прозорими нитками, вели, наче полонених»* [47, с. 253].

Таке магічно-хімерне змалювання перебігу Революції Гідності та війни на Сході здається особливо незвичним, адже про ці події новітньої історії України прийнято говорити максимально серйозно й реалістично. Як зазначає О. Максименко, у будь-якому разі з прив'язкою до традиційної схеми «танки – стріляють», «добро – зло» тощо [32].

Оповідання збірки «Моноліт» – це такі собі короткі замальовки на декілька годин, а то й десяток хвилин безпосередньо з фронту. Читати їх емоційно важко, бо незрозуміла мова професійних жаргонів бійців на передовій, яку Валерій Пузік уводить у художній простір твору: *«“Кроти” – кошмарять»*. *«Головне казав “Майкл” – не кіпішувати»* [47 с. 92]. *«“Фінчу”, про що думаєш?»* [47 с. 95]. *«“Бека” намутити легко»* [47, с. 185], ставить перед читачем завдання не тільки розшифрувати, а ще й зрозуміти зміст, який має психологічне навантаження.

Валерій Пузік пише один суцільний текст і стає це зрозуміло після прочитання всіх оповідань збірки. У кінці всі частини збірки складаються, ніби

пазли, в останньому, найдраматичнішому, оповіданні «Paranoid». Герой-зв'язковий, містичні здібності якого відомі побратимам, відчуває той світ, населений мертвими солдатами, щосили опирається його тяжінню, – і, здається, марно: *«Усе німіло. У повітрі стояв порох, до того ж було сірого, вогко й холодно. Не відчував ні ніг, ні рук – нічого. У голові дзвеніло несамовито та нестерпно. Ніяк не міг зрозуміти, де я. Цілковита дезорієнтація в просторі. Хотілося докласти зусиль, аби вирватись – проте не вдавалося. Не міг»* [47, с. 228].

Останнє оповідання збірки певною мірою – дійсна «сума» всієї попередньої «творчої роботи» автора. Текст виступає «синтезом» та катарсисом, в якому «шосте відчуття» дитинства проливається у гіперреалізм війни та за її жорстокою деструкцією відкриває світ, в якому перебувають душі загиблих вояків: *«Йди за мною, – говорив один, зовсім молодий. Він стояв перед «Захаром», протягнув свою прозору руку, ніби Ісус на іконостасі, і шепотів: – Ходімо! «Захар» безмовно підкорився»* [47, с. 251].

У кульмінації всієї розповіді все знайшло своє розв'язання саме в кінці оповідання «Paranoid»: *«– Не бійся! Завтра буде день і будуть поки що всі живі... Вставайте!»* [47, с. 252].

Збірка «Моноліт» досить похмура, в ній присутнє ніби трохи «сталкерівське», в якому його основна метафора означена в найпершому з оповідань: бетонний фундамент-моноліт, яким заливають частину цвинтаря під майбутню автозаправку. Це збірка про безкраї поля, яри, покинуті школи, будинки на околиці Авдіївки, про сусідську траву і ясен який ріс разом з дітлахами, про підвали зі снарядами та бойові позиції армійців, про дороги які нікуди не ведуть, про спогади полювання в лісі на вовків, про коктейлі та сльозогінний газ на Хрещатику, про колір великодніх писанок і традицій, про подорож на сусідському «Москвичі», збірка із запахом життя і пороху.

У своїй рецензії на книгу «Моноліт» Ганна Улюра зазначає: «Було б просто назвати «Моноліт» і воєнною, і антивоєнною прозою. Але навряд це буде всією правдою. Пузік пише не війну, а смерть на війні, від якої не рятують навіть повернення до «цивільного життя». Він веде двобій не з війною, а саме зі смертю. Така собі антисмертельна проза» [72].

Дебютна збірка короткої прози Валерія Пузіка зарекомендувала себе в українському сучасному літературному просторі. Після прочитання збірки оповідань у читача залишається чимало візуалізованих образів. І це таке правило сучасної літератури. Правдивість, історична достовірність, розставлення чітких пріоритетів у боротьбі з агресією. Валерій Пузік пише образно та творить незабутні образи, які мають візуальне рішення, хоча б в уяві читача. Для автора збірка оповідань «Моноліт» – роман без хронології.

Висновки до Розділу 1

У такий спосіб Валерій Пузік у першій прозовій збірці передав подробиці воєнних подій на Сході України. Торкнувся болючих спогадів подій на Майдані, а також додав до таких собі серйозних оповідань трохи пригодницьких історій про дитинство та хвилювання батьків і друзів. Тексти оповідань охоплюють час незалежності України – від дитинства у 90-х рр. до російсько-української війни на Донбасі.

У збірці оповідань «Моноліт» увага дуже чітко сконцентрована на людській долі, яка знаходиться в складних обставинах під впливом сьогоденних жорстоких подій, велика залізна техніка може вбити тисячі людей за лічені хвилини, або навпаки.

Творчість Валерія Пузіка здатна надихнути кожного небайдужого українця. Він створює українську воєнну літературу, яка стала справжнім мистецьким інструментом боротьби в цій жорстокій та несправедливій війн

Розділ 2. Жанр фентезі у творчості Валерія Пузіка

2.1. Загальна характеристика жанру фентезі

Початок ХХІ століття в українській літературі ознаменувався розширенням меж тематики та появою нових жанрів. Особливої популярності набули твори фентезі, як жанр дитячої та підліткової літератури, який швидко поширюється в творчості сучасних письменників. Фентезійна література починає свій відлік в Україні лише в кінці вісімдесятих років ХХ століття, а набуває популярності лише в середині дев'яностих.

У літературознавчих дослідженнях науковці звертають увагу на особливість таких творів, їх класифікації, компаративний та науковий аналіз. Серед сучасних українських дослідників жанру фентезі варто назвати таких учених, як М. Бережна, А. Гурдуз, Т. Жаданова, О. Задорожна, А. Землянська, Є. Канчура, Н. Криницька, Д. Куриленко, О. Леоненко, Н. Логвіненко, С. Олійник, Н. Ситник та багато інших

До ознак фентезі можуть бути зараховані архаїчні міфи, чарівні казки, лицарські романи, а також романи виховання, утопії та антиутопії. Характерним для жанру фентезі є квест як самоідентифікація та ініціація героя. У сучасному літературознавці існують різні підходи до класифікації жанру фентезі: проблемно-тематичний, жанрово-стилістичний, хронологія та нові піджанри [66, с.323 -331]. Отже, один і той самий твір може належати до різних піджанрів, тому що існують різні класифікації, інколи автор може самостійно вказує на жанр свого твору, оскільки фентезі об'єднує в собі фольклор, казку, міф чи навіть інші жанри. Також характерною рисою фентезі є невеликі оповідання, в яких розповідь ведеться від першої особи про головні проблеми героїв.

Література фентезі відображає особисті вимоги письменника та пошук людської істини, як жанр літератури він виникає з міфології, тобто це література

уяви, що дає можливість досліджувати найважливіші питання життя без обмежень кордонами та часопростором [66, с. 323-331].

При аналізі літератури фентезі, варто також звернути увагу, на розрізнення понять фентезі та фантастики, бо між ними є суттєва різниця, наприклад, якщо у творі йдеться про сакральні сили, то це фентезі, а якщо описуються інопланетні істоти – наукова фантастика. Ось, чому важливо відмежовувати фентезі від фантастики, незважаючи на те, що вони часто ототожнюються, та все ж таки є певні відмінності.

Що ж стосується творів фентезі, то вони можуть бути написані для вузької аудиторії, наприклад, для дітей. Такими відомими циклами творів, які були написані для підліткової аудиторії є історії К. Льюїса «Хроніки Нарнії», Дж. Ролінг «Гаррі Поттер», Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів», фентезійний цикл книг «Колесо часу» Р. Джордана та інші. Не можна зарахувати ці твори до якогось одного піджанру, оскільки вони не є казками, науковою літературою чи героїчним фентезі [63, с. 210- 221].

Швидке зростання популярності жанру фентезі, також спричиняє і зацікавленість літературних критиків. Велику популярність такої літератури можна пояснити тим, що саме зараз відбувається стрімкий розвиток інформаційних технологій та потреба нешаблонного фентезійного жанру. Така література бере свій початок від фольклору та міфології, вона відображає національні традиції, цінності, вірування, що викликає зацікавленість першоджерелами. Звісно автори у своїх фентезійних розповідях переінакшують мотиви національного фольклору чи міфології, таким способом ніби створюють новий ірреальний світ, у якому авторське поєднується з традиційним.

Отже, література у жанрі фентезі – це в першу чергу продукт авторської уяви, який у своєму творі змальовує вигадані події та вигаданих героїв, що існують тільки у фантастичному вимірі. Дослідниця, Маргарита Бережна звертає увагу на такі жанрові особливості фентезі:

- 1) неіснуючий світ, що має властивості, неможливі в нашій реальності;
- 2) магія та народні персонажі як необхідний елемент;

- 3) авантюрний сюжет (зазвичай пошук, подорож, війна тощо);
- 4) середньовічне оточення, його варіанти;
- 5) приховане протиставлення технологій та магії на користь останньої;
- 6) герої, їх дії та переживання, магія висуваються на перший план; казка виконує допоміжну роль;
- 7) наявність та протистояння потойбічного світу і світу людей;
- 8) абсолютна свобода авторської думки [1, с. 249-255]. Отже, автор у своєму творі може заплутувати свій сюжет у найнесподіваніший спосіб, а також поєднувати непоєднуване.

Провідною рисою фентезі є те, що зміст насичений вигаданими персонажами, також у такому творі можуть існувати феї, чаклуни, міфічні істоти, дракони, привиди та інші фантастичні сутності. У той же час є суттєва різниця між фентезійними «чудесами» та казками і вона полягає в тому, що тут діють звичайні закони природи. Подорожі героїв у різних часопросторових вимірах – це результат індивідуального світобачення автора, що зумовлений особистими історіями життя, досвідом і страхами. Отже, фентезі – це література уяви, що дає можливість досліджувати найважливіші питання життя без обмежень себе кордонами та часопростором [66, с. 323-331].

Отже, з метою змалювання вічного двобою добра та зла, письменники використовують стародавню міфологію, що зображається крізь призму сучасної літератури. Саме жанр фентезі відмежовує фантазію на перший план, бо написання такого твору є неможливим без вигадки автора.

Однією із класифікацій жанру фантастики основним є «специфіка моделювання незвичної дійсності, за яким виокремлюють такі жанри, як наукова фантастика (раціональні технізовані світи), фентезі (паралельні магичні світи), власне фантастика (поєднання реальних вимірів з ірреальними, чудесними)» [22, с. 45-51].

Щодо трактування самого визначення жанру фентезі, то серед літературознавців ведуться неоднозначні дискусії. У літературознавчій енциклопедії представлено таке визначення жанру: «Фентезі (англ. fantasy: ідея,

вигадка) – жанровий різновид фантастики, у якому використовується ірраціональні мотиви чарівництва, магії, лицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією (А. Блеквуд, Д. Лавкрафт, М. Пік, Дж. Р. Р. Толкін), змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією. Такі твори не підлягають логічному тлумаченню, як належні до наукової фантастики, тому при аналізі їх не використовують жодних мотивувань [27, с. 529]. Натомість на підтвердження цього визначення може слугувати визначення А. Трокая, який пропонує в таких творах виокремлювати такі характерні риси, як «фатум, етична позиція – добро – зло», винагорода за зусилля, квест, подолання перешкод, диво» [56, с. 28-30], науковець наголошує, що фентезі твори не піддаються логічному поясненню. Отже, спільним для творів цього жанру, окрім описових характеристик є ще й наявність магічного, містичного, ірраціонального, незрозумілого.

Сучасна українська література належить до так званого слов'янського фентезі. Цьому поняттю О. І. Стужук дає таке визначення: «жанр, у якому письменник презентує свою інтерпретацію реальності, базуючись на фольклорно-міфологічних традиціях певного народу» [55, с. 18]. До такого піджанру фентезі (як і для світового чи українського) також відносяться такі елементи, як інтригуючий початок, концепт дороги, її небезпечність і таємничість, непередбачуваність упродовж усього шляху подальших сюжетно-композиційних дій реальних/ірреальних персонажів, чарівних предметів, пророцтва та передчуття [64, с. 210-221].

В українській літературі поняття «слов'янське фентезі» набуває популярності наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть, у якому поєднуються риси героїчної казки, міфу, чарівної казки, що було характерним для літератури пострадянських країн. Основним джерелом для українського фентезі стає автентична міфологія, яка, на думку А. Гурдуза, сприяє висвітленню природи міфопоетики, міфотворчості, зокрема авторського міфу, визначенню характеру міфопоетичної парадигми певної художньої формації в системі літературного процесу [14, с. 51-56].

Реальний світ у творах фентезі сприймається читачем через життя якихось міфічних істот, що звісно, має неоднозначне трактування справжньої дійсності.

Отже, світ фентезі не має нічого спільного з реальним світом, бо насичений незвичайними персонажами, що живуть у паралельному світі, який має свої певні правила. Тож, з точки зору якихось зовнішніх характеристик жанр фентезі може сприйматися як фантастична казка, бо в такому творі можуть існувати міфічні істоти, привиди, чаклуни, гноми, тролі. У той же час є суттєва різниця між фентезі та казкою, яка полягає в тому, що «чудеса», які відбуваються в творі є нормою зображуваного світу автором і сприймаються читачем як звичні закони природи. Твори, написані у жанрі фентезі за своїм сюжетом також близькі до античного епосу, де герої зіштовхуються з чарівними істотами та надприродними силами, а також наближається до міфу.

Що стосується міфу, то він у літературному творі не ототожнюється з його першоджерелом, а передусім залежить від задуму автора та жанру, в якому написаний твір. Отже, міфічний образ пов'язаний з переходом та усвідомленням між об'єктивною реальною дійсністю та суб'єктивним процесом пізнання самого автора. Поступово міфосвіт населяється персонажами й отримує історію, низку подій за участю богів, істот, героїв, людей [36, с. 27]. Тобто один і той самий міф може бути по різному інтерпретований письменниками та при цьому набути нових значень, що може слугувати утіленню символічного зображення героя та виникненню нової проблематики. «Міф, як і інші елементи семіотичної системи, текстуальний. Він становить неподільність назви речі і самої речі, ідейну образність дійсності у взаємозв'язку з самою дійсністю. Міф і ім'я без-посередньо пов'язані: одне зводиться до іншого. Міф персональний (має ім'я), ім'я – міфологічне» [37, с. 225].

У науковій статті «Літературна традиція і жанр фентезі» О. Манахов наводить цитату польського письменника-фантаста та публіциста А. Сапковського, в якій йдеться про те, що основним джерелом фентезі є міфологія різних країн світу [33, с. 115-117]. Науковиць вказує на дистинктивні ознаки творів фентезі:

- наявність Богів (або будь-яких інших надприродних вигаданих істот із надприродними здібностями), які наглядають за людським життям;

- сюжет базується на історії людини із певними надзвичайними можливостями (іншими словами, головний герой історії має чимось істотно виділятися з натовпу);

- наявність фантастичних істот, що населяють вигаданий у творі світ;

- наявність певного завдання або випробування, яке має виконати герой або герої (аргонавти здобувають золоте руно; Геракл здійснює 12 подвигів; Фродо Беггінс знищує Правлячий Перстень) [33, с. 115-117].

Реальність стає уявною та набуває ознак, які характерні математичній моделі, що незалежна від повсякденного буття. Моделюючи реальність в іншому просторі на рівні інтелектуального-художнього експерименту, автор позбавляється від матеріального світу. У такий спосіб фентезійний простір твору стає вторинною реальністю та має на меті розширити пізнання відомого нам світу та людини у ньому. Отже, метою фентезії є дослідження прихованого за повсякденною буденністю ірреального та паралельного світу. Фантазія спонукає читача втілити у реальність своє бачення, засноване на духовному пошуку істини та добра. Фентезія допомагає «змусити читача не лише роздивитися “зворотний бік реальності”, але й здійснити духовне зусилля, усвідомити “єдність світу” у багатстві його вимірів» [19, с. 53].

Письменники-творці літератури фентезії звертаються до давніх міфологічних систем, що в свою чергу «перезапускає, демонтує домінуючі культурологічні міфи та кидають їм виклик» [19, с. 53]. Літературний світ фентезії здатен впливати на реальність читача, він переплітається з нею. У таких творах також можуть бути наявні й інші жанри літератури, тож за таких умов класифікацію фентезії потрібно оновлювати, бо письменники останнім часом все більше створюють нові паралельні світи в своїх текстах.

Отже, усе більшої популярності в сучасній літературі набирає жанр фентезії, головною ідеєю якого є зображення реальності, де вирують дивовижні події за участі міфічних істот. Саме тому письменники активно звертаються до написання

творів в цьому жанрі, оскільки фантазія не обмежується якимось рамками. Серед письменників, які створюють українське фентезі для підлітків доволі багато: Володимир Аренєв, Володимир Єшкілев, Дарія Корній, Галина Пагутяк, Наталія Савчук та інші. Автори таких творів створюють нові світи, незвичайних героїв, сюжети торкаються проблем, які актуальні для сучасного суспільства. Та починаючи з 10-х років ХХІ століття усе більше письменників пишуть твори у піджанрі – «міське фентезі», в якому вони зображають світ схожий на реальний.

Явище фентезійного жанру в сучасній літературі відіграє помітну роль для розвитку сучасної культури. В таких творах зображуються події, які в реальному житті неможливі. Читачі такої літератури – переважно молодь, яка прагне змінитися та шукає в історіях фентезі яскравих героїв, які уособлюють ідеї добра та справедливості. Перевагою такої літератури є здатність читача фантазувати, уявляти та мріяти.

2.2. Образ Одеси у фентезійному твору Валерія Пузіка «”Делфі” та чарівники»

Міське фентезі в світлі глобальних економічних та політичних світових зрушень стає все більш популярним, оскільки читачем постає вигаданий світ, який схожий на реальний. Міське фентезі досить поширений жанр серед сучасних авторів, тому що головною привабливою рисою для читача є спорідненість з героєм, який потрапляє в таємничий світ магії серед метушні великого міста.

Серед зарубіжних авторів до міського фентезі зверталися Джим Бутчер, Даніеля Клугер, Деніель Поланьски, Тері Пратчетта, Джоан Роулінг та багато інших. В українській літературі найвідомішими представницями міського фентезі вважаються Дара Корній та Наталія Матолінець.

Не залишається осторонь жанру фентезі й сучасний український письменник Валерій Пузік. У своєму фентезійному творі для дітей «”Делфі” та чарівники» автор торкається осмислення простору Одеси. Місто тут стає тлом, на якому розгортаються незвичайні пригоди головного героя. Цього разу автор вирішив написати цикл пригодницьких творів для дітей. Сам письменник зазначив, що серія дитячих книг про танкер «Делфі» стала для нього своєрідним світлом чи факелом після довгої «депресухи».

Однак цей список не можна вважати вичерпним. Крім того, специфіка взаємодії міського міфологізму та міського тексту Одеси також потребує додаткового вивчення. Дослідники виділяють низку особливостей надтекстів: тематично позначеного центру, що постає як єдиний концепт надтексту. Літературознавчий словник-довідник подає таке визначення міфологізму: «спосіб поетичної реалізації міфу у творах оригінальної літератури [28]».

Формування образу Одеси як вільного багатонаціонального міста, пов'язане багато в чому з ігровим початком одеського тексту, що проявляється у карнавалізації та театралізації міського побуту.

Валерій Пузік живе в Одесі неподалік від пляжу, де в 2019 році затонуло судно «Делфі». І якось прогулюючись з сином Орестом біля моря, вони побачили цей танкер. Ось тоді його син зацікавився драконами та почав щось про них розповідати. Таким чином, ця історія викристалізувалась у В. Пузіка у вигляді казки-міфу. Сам автор згадує: *«Мені написала Світлана Фельдман, директорка видавництва «АССА», запропонувала написати дитячу книгу. Я погодився. І вже було усвідомлення, що це має бути не одна книга, а декілька, цикл. Цикл про «Делфі» став для мене як «Моноліт». Тобто це теж своєрідний фундамент у дитячій літературі. Там, як і в дорослих текстах, задіяно все, що відбуватиметься та згадуватиметься далі»* [71].

Фундаментом в одеському фентезійному тексті є ідеалізація минулого та особиста туга, відчуття «початку кінця» у недавньому минулому як предтеча краху міста в майбутньому, сприйняття змін як порушення природного світопорядку, протиставлення великого минулого занепаду сьогодення. Фентезі оперує минулим часом і створює таку формулу – події були, могли бути або були десь в іншому світі. Але фентезі не лише звертається до минулого й описує його, а й може мати (і має) твори, де описується й сучасність [15, с.59-6].

У Валерія Пузіка місто перестає відчуватися як обмежений і упорядкований простір, воно розчиняється в природі (місто-сад, місто-сонце), набуває рис нескінченності, трансформується в нову сутність, у метафізичний, розумовий, вільний, бажаний простір, що пробуджує до руху стихію вільного людського духу, незалежного від культурних імперативів, і створює нові цінності й новий простір.

У цьому сенсі місто являє досвід пограничного, існування свідомості, виявляючи тим самим тісну взаємообумовленість феномену міста як естетичного ідеалу і феномену «переходу» як концепту культурного розвитку. Урбаністична література активно міфологізує художній часопростір міста в літературі.

Створений літературою образ міста, «провокує» активізацію чуттєво-тілесного сприйняття місту і світу. І в цьому значенні художній образ вже не просто формує естетичну цінність, що було характерне для попереднього періоду – на етапі перетворення сам художній образ міста являє собою самодостатню естетичну цінність. У цьому випадку художній образ ідентичний образу естетичному, і ця ідентичність становить у структурі образу цілісність естетики і поетики. Завдяки цій цілісності художній образ досягає тієї смислової глибини, що розмикає межі власне образу й виводить його на рівень ідеалу, який шляхом зміни сприйняття реальності змінює і саму реальність.

«"Делфі" та чарівники» – це перша книга Валерія Пузіка, яка належить до жанру фентезі однойменного циклу про чарівників, що живуть в Одесі. Реальні події з сучасного життя міста та історичних фактів, які стосуються Півдня України, створюють неймовірну і приголомшливу фентезійну історію, яка немає ні початку, ні кінця. Відправною точкою усіх подій стає танкер «Делфі», який в листопаді 2019 року сів на міліну біля одного з пляжів Одеси: *«Біля Одеси, в акваторії Чорного моря, перевернувся танкер "Делфі"»* [45, с. 25].

Книга також цікава вже тим, що тут є інтертекстуальні відсилки на роман Юрія Яновського «Майстер корабля», у якому письменник осмислив власний життєвий досвід, пов'язаний із роботою на Одеській кіностудії. Прототипами героїв роману «Майстер корабля» Ю. Яновського були працівники Одеської кіностудії 20-х років. Порівняймо з текстом твору Валерія Пузіка «"Делфі" та чарівники»: *«Орест знав, що це голос Майстра. Майстер розмовляв із Севом. А промовляли вони слова з книжки Юрія Яновського, яку кіностудія готувалася екранізувати< ...>»* [45, с. 54].

Отож, Одеська кіностудія – паралельний світ, де знімають фільм до роману письменника: *« <...> – усе мало відповідати настрою стрічки "Майстер корабля"»* [45, с. 51].

І саме в п'ятому павільйоні починають відбуватися дивні події з головним героєм «"Делфі" та чарівники» восьмирічним хлопчиком Орестом, який потрапляє в цей потаємний світ кіностудії, світ магів та чарівників: *«А раз ми в п'ятому павільйоні Одеської кіностудії, то це визначення ідеально підходить для характеристики усього, що відбувається тут»* [45, с. 58].

На початку розповіді письменник згадує про історію виникнення самої назви міста Одеси: *«<...> місту несподівано дали нове ім'я – Одеса, і відтоді про Хаджибей майже нічого не згадували»* [45, с. 8]. Автор одразу переносить читача в сучасну Одесу, у час, коли розгортаються події 2019 року. Перед нами постає розповідь про затонулий танкер «Делфі»: *«Танкер зірвало з якоря в акваторії порту «Південний» і віднесло в бік Одеси»* [45, с. 8].

Проте, не можемо не звернути увагу на одну суттєву деталь в образі міста, Одеса затягнута густим туманом, це говорить про те, що туман символізує безперспективність, невідомість, складність шляху, який обрали наші герої: *«Туман проковтнув узбережжя. Такий густий туман, що за кілька метрів уже нічого не було видно»* [45, с.12]. Та насправді тумани, які накрили Одесу в листопаді – це дихання драконів, які живуть на дні моря: *«Одесу накривають тумани. Оце і є дихання драконів!»* [45, с. 9].

Отже, «"Делфі" та чарівники» – це фентезійна морська пригода, де збувається пророцтво про Чорного дракона. Міфічні істоти, що скоїли напад на «Делфі»: *« <...> під час шторму на танкер «Делфі» скоїли напад одразу три дракони»* [45, с. 8]. Головну сюжетну лінію, сконцентровано навколо боротьби сил добра і зла за місто: *«Вони нищили все на своєму шляху. Дихали вогнем і туманом. Багатоповерхівки падали. <...> Дракони кружляли над містом, яке стрімко перетворювалося на руїни»* [45, с. 175].

Фентезійне місто постає перед читачем у сірій осінній гамі. У такий спосіб, Валерій Пузік передає нам настрій міста та містифікує образ: *«Він поглинав усе: кораблі зникли за його пеленою, а десь удалині завив маяк»* [45, с.12].

Як і в кожному постмодерному тексті, особливе місце у творі посідає книга та книгарня(бібліотека). Підтвердженням цього є книга «Корабель без капітану», яку більше ніхто окрім Ореста не міг бачити: *«Тату, поглянь там якась книжка. Он де чайка намальована. І маяк. Тато озирнувся через ліве плече, проте нічого не побачив»* [45, с.38]. Виявляється це була не звичайна книгарня, а Книгарня чарівників: *«Усе в книгарні завмерло: тато сидів непорушно, мама й книгар стояли біля полиць із книжками, ніби фігури в музеї, усе знерухомилося <...>»* [45, с. 45].

За своїм виглядом це звичайна букіністична крамниця, чотири вікна, підсобка, всюди лежать книги, але, насправді, книгарня – місце куди приходять за порадою, або певними старовинними артефактами місцеві маги і чарівники: *«На найвищій полиці в найвіддаленішому кутку зали стояла книжка дивного золотавого відтінку, а на її корінці, здалося хлопчику, були зображені чайка і маяк»* [45, с. 37].

У той час, коли книга «Корабель без капітана» була вже у хлопця, до крамнички прийшов чоловік без імені – слуга пільми, який хотів цю книгу відібрати: *«Я... шукаю... одну... книжку ... <...>. Мені ... сказали ... що... вона... є... у ... вас ... Книжка... про... корабель... без... капітана...»* [45 с. 42]. Та на допомогу Оресту прийшов кіт Лев, який, як виявилось вміє говорити: *«Лев розмовляв з Орестом подумки. <...> Але коти не вміють говорити, правда? <...> Ну тоді, нехай це буде нашим секретом»* [45, с. 47-48].

Отже, головний герой, восьмирічний Орест дізнається, що він обраний чарівником. Він має врятувати Одесу від знищення та забуття. Від тепер на нього чекають різні пригоди та безліч випробувань. Адже історії, що зринають зі сторінок книжки, безпосередньо пов'язані з таємними знаннями, призначеними лише для посвячених: *«Кожного разу, коли читач відкриває цю книжку, слова та історії в ній інші»* [45, с. 57]. *« <...> книжка – історія того, що станеться завтра, і змінити перебіг подій може лише той, хто її читає»* [45, с. 180].

Рідне місто головного героя – Одесу хочуть захопити дракони, які дихають вогнем і туманом забуття. І тільки він може змінити хід історії: *«Морське чудовисько скоро проковтне ціле місто, і змінити історію, можеш тільки ти»* [45, с. 48]. На хлопчика чекають безліч випробувань: *«Перед ним сновигали сотні дивних створінь: феї, тролі. Гномики в червоних жупанчиках, зовсім юні чародійки й старі відьми, діди-віщуни з довгими сивими бородами...»* [45, с. 166-167].

Звичайні будівлі виконують функції сучасних фортець, як от Одеська кіностудія: *«У катакомбах під Одеською кіностудією міститься «ЦЕНТР ПІДТРИМКИ ЧАРІВНИКІВ» <...>»* [45, с.163], а книгарня – місце збору чарівників.

Водночас міський простір Одеси структурується й іншим видом урбанонімів – назвами вулиць, площ, провулків, станцій, міст, наприклад: *«Вони проїхали вулицею Преображенською, згодом повернули у провулок Некрасова, й виїхали на Сабанєєв міст, аби не кружляти навколо пам'ятника <...>»* [45, с.29].

Природа є складовою міського простору в «"Делфі" та чарівники» виявляється, зокрема, як опис химерного туману, що поглинав місто: *<...> лише туман. А десь там, у його сивині, ховалося все інше. Туман повільно насував на Одесу»* [45, с.73]. *«Туман умить проковтнув узбережжя. Такий густий, що за кілька метрів уже нічого не було видно»* [45, с. 12].

Вона «виступає ніби посередником між автором і читачем, бо й сама мова природи – наочна, демократична, багатозначна» [40, с. 25-134].

У даному випадку в художній організації власне урбаністичного міського топосу природно-ландшафтна складова не висувається на передній план зображення та супроводжує акцентовані автором власне урбаністичні міські реалії, які є невід'ємною часткою загальної картини міського реального простору Одеси, наприклад: *«<...> у листопаді Одесу накривають тумани»* [45, с. 9].

Картини зануреної у химерний туман Одеси набувають символічних смислів, перегукуючись з екзистенційною невизначеністю самого героя: *«Оресте! – почувся мамин голос. – Ходи швидше, скоро туман проковтне все»* [45, с. 13]. *«Орест озирнувся, але через туман нікого не побачив»* [45, с. 12].

Одеський туман як символічно насичений компонент міського топосу Одеси є типологічно близьким до дощу та вітру, який у просторі міста й є суголосним настрою і загалом світовідчуттю героїв: *«<...> за вікном вирувала негода: туман змінився зливою <...>. Знову пообламає гілки дерев, а вулиці міста перетворяться на річки<...>. Увесь район залле»* [45, с. 25]. *«Раптом дмухнув сильний і холодний вітер. Доводилося заплющуватися, аби піщинки не потрапили в очі»* [45, с. 10].

Інна Вихор виокремлює також емотивну складову власне урбаністичного міського топосу. Це емоційно-психологічна складова змісту будь-якого художнього твору, що виявляється у зображенні повсякденних стосунків, конфліктів, психологічних переживань мешканців міста, авторських роздумів, що певним чином характеризують та узагальнюють проблеми міського життя, а також моральними та психологічними запитам людини – мешканця міста: [6, с.141]. *«Тато сидів на дивані й перемикав канали. У всіх новинах було одне й те саме <...>. «Біля Одеси, акваторії Чорного моря, перевернувся танкер “Делфі”». Тато вимкнув телевізор. І ще довго сидів мовчки перед чорним екраном»* [45, с. 24-25].

Традиційний для фентезійного тексту є мотив – блукання підземеллям, який простежується під час пересування героя катакомбами, щоб потрапити туди Орест подорожує спеціальним ліфтом, який опускає його на глибину трьох тисяч метрів: *«Ліфт опускався. – «Центр підтримки чарівників» розташовано на глибині трьох тисяч метрів, під катакомбами»* [45, с. 164-165].

Ліфт є своєрідною алюзією на вектор людського життя. Часто його порівнюють із значенням сходи. І якщо остання характеризує рух людини в тому чи іншому напрямку, вчинене своїми зусиллями, то ліфт, символізує рух, яке не

залежить від бажання людини, а підпорядковується зовнішнім обставинам. У творі Валерія Пузіка «"Делфі" та чарівники» ліфт – це засіб, який допомагає потрапити героям із реального світу міста Одеси до світу чарівників: *«Це й справді був ліфт! Невеличкий, дерев'яний, із вирізьбленими фігурками на стінах»* [45, с. 161]. *«І тут знов усе труснуло. Ліфт опустився»* [45, с. 164].

У підземному світі Одеси вирує справжнє життя, але в ньому свої ролі виконують, чарівники та сотні дивних створінь <...> *уздовж усіх стін стояли книжкові шафи. А посередині кілька столів – для читання... Ніби в бібліотеці – в казковій бібліотеці»* [45, с. 166]. *«Здебільшого створіння, що вигукували та буркотіли, були дуже схожі одне на одного»* [45, с. 166].

Пересування героїв катакомбами міста до «Центру підтримки чарівників», дозволяє здійснити детальний аналіз внутрішнього світу та відобразити особливості взаємозв'язку між моделлю навколишньої реальності та текстуальними просторовими характеристиками: *«– Центр підтримки чарівників» – це таємна організація. Обробляє емоційні запити чарівників та вирішує критичні ситуації»* [45, с. 163].

Архітектурний міський топос, в якому на першому плані зображення ті або інші витвори архітектурного мистецтва. Коло предметних реалій, визначених архітектурним міським топосом, складає, за спостереженнями дослідників, сукупність будівель та споруд, а також будь-яких інших елементів міського простору, що мають сприймаються людиною як пам'ятки культурно-історичного минулого. Це образи історичних будівель світського чи релігійного призначення, образи пам'яток монументальної скульптури тощо. Цей міський топос зі зрозумілих причин є питомим для твору Валерія Пузіка «"Делфі" та чарівники». Наприклад: *«Чоловік часто зупинявся й розглядав старовинну архітектуру. Біля Оперного, філармонії чи на Приморському бульварі. Вдивляється в скульптури та ліпнину на фасадах будинків»* [45, с. 118].

Предметно-просторова складова власне міського топосу охоплює сукупність тих міських реалій, образи яких предметно деталізуються і семантично наголошуються в даному творі: *«Дорогою Орест бачив на тротуарах обламані гілки дерев, розкидане листям сміття та якісь дошки. Бачив навіть обвалений шматок фасаду будинку й автомобіль, на який впало дерево»* [45, с. 28].

Міські реалії, які потрапляють в це коло, можна охарактеризувати як такі, що визначають звичайний повсякденний міський побут людини, умови її проживання, речі, її професійну орієнтацію, навчання, дозвілля, відпочинок, маршрути та засоби пересування і зв'язку: *«Усі знали, що мама не любить вулицю Канатну, адже там якщо потрапиш у затор, поїздка затягнеться якнайменше на годину»* [45, с. 28]. *«Вони проїхали вулицею Преображенською, згодом повернули у провулок Некрасова й виїхали на Сабанєєв міст, аби не кружляти навколо пам'ятника <...>»* [15, с. 29].

Одеса в творі Валерія Пузіка *«"Делфі" та чарівники»* описується як реальна локація із власною історією, з реально існуючими урбанонімами, що використовуються для більшої впізнаваності місцевості. З іншого боку – місце, у якому реальне переплітається з фантастичним: *«Чорний дракон уже тут. Тобі ніхто не допоможе. І місту – теж. Зрозумій це раз і назавжди. Чарівники, прийміть забуття... прийміть його як належне. Це місто піде на дно»* [45, с. 156].

Амбівалентне сприйняття міста дозволяє всебічно показати його характер, не вдаючись водночас до детальних описів. З погляду художньої вигадки образ міста характеризується двосвіттям, поєднанням реального культурно-мистецького та подієвого фантастичного середовища, де вирує боротьба юних чарівників з Чорним драконом, який напав танкер «Делфі» та намагається зруйнувати місто: *«Вони нищили все на своєму шляху. Дихали вогнем і туманом. Багатоповерхівки падали. Пил здіймався вгору. <...> Дракони кружляли над містом, яке стрімко перетворювалося на руїни»* [45, с. 175].

Але разом з тим, одеський топос у творі «"Делфі" та чарівники» відповідає цілком сталим уявленням про нього як про вільне середовище, де значну роль відіграють пригоди, гра на межі реальності та міфу: « – *Перевертні хочуть проковтнути Одесу. <...> Тобі відомо, що під Одесою дуже багато катакомб?*» [45, с. 62]. Хоча твір за змістом і належить до дитячої художньої літератури, це не впливає на ореол місця дії та на сприйняття образу міста.

Уявлення про Одесу дає підстави говорити про сформований одеський міський текст. Його ключовими ознаками є зображення міста, свобода творчості та думки. Крім реальних архітектурних замальовок, наявна мариністична естетика з обов'язковими атрибутами: криком чайок, узбережжям, маяком, кораблями: «*Маяк одноманітно гудів*» [45, с. 79]. « *Саме цей звук орієнтує моряків де земля, порт і куди пливти*» [45, с. 12]. «*Хвилі штовхали корабель до берега. Палубу заливало водою. <...> чайки кружляли, корабель перевертався на бік. Чайки пищали над ним, опускалися нижче до води*» [45, с. 186].

Місто як топографічний, соціальний, культурний, тілесний організм – не лише просторовий, але й часовий континуум. Його «семантично обтяжена кожним періодом розвитку історія, яка сягає часу заснування, створює химерне плетиво нашарованих один на одного символів, знаків, архетипів, які, до того ж, стосуються не лише міста в цілому, а й окремих його складових (сакральний центр, райони, вулиці, будинки, стіни, межі; простір, у якому зосереджені духовні цінності міської цивілізації; самі люди – творці його аури тощо)», – наголошує Л. Лавринович [25, с. 310].

Текстова дійсність характеризується часопросторовим колажем, умовним теперішнім часом або відсутністю діахронії зображуваного. Минуле міста, яке містичним чином впливає на його сучасність, творячи не лише візуальний, а й символічно-сакральний його образ: [25, с. 311] «<...> *приблизно пів тисячоліття тому сталося щось незрозуміле: ціла зграя драконів напала на корабель і потягнула його на дно*» [45, с. 6]. «<...> *силою дмухнув на місто Хаджибей, що*

люди забули власну історію [45, с. 8]. « <...> аж до листопада 2019 року» [45, с. 8].

Важливими складовими міського простору, через посередництво яких письменник структурує й осягає міський простір в аналізованому творі, є локуси. Як було зазначено вище, локус – «це певний обмежений простір, характерний для певного середовища, дія у якому має обмеження місцем» [3, с. 6].

Також у фентезійному творі Валерія Пузіка «”Делфі” та чарівники» трапляється ціла низка локусів, що позначають міські локації, з якими взаємодіють герої під час своїх пригод міськими просторами.

Так, характерними локусами під час незвичайних пригод героїв є Одеська кіностудія, катакомби та книгарня. В даному контексті книгарня є не просто магазин з книжками, що є джерелом мудрості, це свого роду чарівний світ, де наш головний герой восьмирічний Орест стає обраним: *«Книжка – твоя. Вона вибрала тебе»* [45, с. 49]. *«Він опинився в Книгарні чарівників. Кім Лев стояв перед ним»* [45, с. 87].

Хлопчика обирає чарівна книжка сама і прочитати, що там написано може тільки наш герой, але він повинен повірити в те, що він чарівник: *«Ця книжка – історія того, що станеться завтра, змінити перебіг подій, може лише той хто її читає»* [45 с. 48].

Символічним локусом є Одеська кіностудія, де в знімальних павільйонах, відбуваються битви з Чорним драконом, який хоче знищити місто: *«Вони нищили все на своєму шляху. Багатоповерхівки падали. <...> Дракони кружляли над містом, яке стрімко перетворювалось на руїни»* [45, с. 175].

Отже, локус кіностудії – місце де має змінитися хід подій історії, які пов’язані з реальністю зовнішнього світу міста, свого роду центр всесвіту та внутрішнє буття: *«Цей день мав би змінити історію Одеської кіностудії, але - знову це «але»! – став кінцем цілого міста»* [45, с. 177].

Образ Одеси у фентезійному творі Валерія Пузіка «"Делфі" та чарівники» інтерпретуються через містичний локус Одеської кіностудії, який також уособлює руйнацію цілого міста міфічними істотами, Чорними драконами, які знищують все на своєму шляху аби підкорити людство: *«Вони нищили все на своєму шляху. Дихали вогнем і туманом. Багатоповерхівки падали»* [45, с. 175].

У процесі моделювання таємничого простору міста письменник вдається до поєднання описів міських забудов та певних місцевість, зображення описів природи та явищ: *«За вікном вирувала негода: туман змінився зливою й сильним поривчастим вітром. Справжній шторм. Та ще й який! Знову пообламує гілки дерев, а вулиці міста перетворить на річки. Так завжди. <...>. У таку погоду краще не виходити на вулицю»* [45, с. 25].

Особливого значення в моделюванні образу міста набуває локус книгарні, а також катакомби Одеської кіностудії. Свого роду кіностудія та книжковий магазин є справжніми Хогвардсами – місцями проживання чарівників, які рятують місто. «"Делфі" та чарівники» – це коли час зупиняється: *«Усе в книгарні завмерло: тато сидів непорушно, мама й книгар стояли біля лиць із книжками, ніби фігури в музеї, усе знерухомилося»* [45, с. 45], коти вміють ходити на задніх лапах і говорити людською мовою: *«Так! Так! Так! – почув хлопець <...>. «Хіба коти вміють говорити?» – подумав Орест. Мабуть ні. Але ти мене чуєш, правда?» – спитав кіт Лев»*[45, с. 47], а діти перетворюватися на чайок та літати над Чорним морем: *«Ще через мить Анжі перетворилася на чайку, за нею близнята, а потім – Орест»*[45, с. 112].

Творчість Валерія Пузіка є потужним імпульсом у розробці фентезійного жанру в сучасній українській літературі, одеський топос у творі «"Делфі" та чарівники» відповідає цілком сталим уявленням про нього як про вільне середовище, де значну роль відіграють пригоди, гра на межі реальності та міфу, що притаманне саме жанру фентезі.

Отже, останнім часом жанр фентезі набирає все більше обертів та стає популярним, особливо, серед молоді, в нього з'являється все більше прихильників.

Висновки до 2-го розділу

Отже, явище фентезійного жанру в сучасній літературі відіграє помітну роль для розвитку сучасної культури. Такі твори досить специфічні та потребують додаткових різноаспектних досліджень. Вони висвітлюють проблеми людських взаємовідносин та боротьбу з негативними рисами у пошуках справжнього себе.

Такі твори як правило розраховані на дитячу та підліткову аудиторію. Для того, щоб читач зміг краще зрозуміти розвиток сюжету, вчинки героїв, письменники створюють ірреальний, тобто паралельний світ, у такий спосіб знайомлять читача з особливостями мандрівного сюжету, який в основному побудований за пригодницьким принципом.

Отже, міське фентезі в українській літературі автентичне, тому що ґрунтується на національній міфології та зображує риси, архітектуру та мешканців українських міст. Тема українського фентезі наразі активно розвивається, проте детального критичного аналізу ще не отримав, тому ця тема наразі залишається актуальною.

У фентезійному творі Валерія Пузіка «"Делфі" та чарівники» світ магів, драконів і чарівників представлений через містичний локус Одеської кіностудії, який також уособлює руйнацію цілого міста міфічними істотами, Чорними драконами, які знищують все на своєму шляху аби підкорити людство. Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що творчість Валерія Пузіка є потужним імпульсом у розробці фентезійного жанру в сучасній українській літературі.

Розділ 3. Художні особливості збірок воєнних оповідань Валерія Пузіка

3.1. Композиційні особливості збірки Валерія Пузіка «Я бачив його живим, мертвим і знову живим»

Воєнні події, які вирують на території нашої держави, спричинили розвитку саме літературі, яка присвячена темі про війну Росії з Україною. Переважна більшість книжок написані тими, хто там побував та побачив все на власні очі весь той жах, який відбувається в українських містах і селах. У своїх книгах письменники змальовують не тільки страшну війну, а й згадують про героїзм, відвагу, зраду, страждання та радість.

Така література досить специфічна, оскільки більшість авторів – учасники бойових дій, які намагаються донести, що така література окрім іншого ще є засобом боротьби та виховання національно-патріотичного духу. Критики наголошують на тому, що «у висвітленні страждання й смерті є своя естетика» [43, с. 103].

Звернемося до книги Валерія Пузіка, яка має назву «Я бачив його живим, мертвим і знову живим» – це друга збірка оповідань автора, яка поєднує різні теми, сюжети, що описують дійсність та справжність подій.

Вже назва книги говорить про те, що головною темою у розповідях буде – війна, яка несе потрясіння, страждання, психологічне та емоційне напруження: *«Два роки війни <...> [48, с. 131]. – Смішно жалітися <...>. А воно прилітає і прилітає [48, с. 132]. Ми просто були, там де були. Все! Більше нічого. Ми відірвались від мирного життя і вже назад не зможемо повернутися [48, с. 133].*

У своїх оповіданнях письменник описує дійсність такою як вона є насправді без перебільшень і прикрас, не ховаючись за метафорами та алегоріями. Всі розповіді в збірці чергуються між собою, спочатку автор розповідає нам про

війну, потім переносить читача у звичайне, повсякденне життя. У такий спосіб автор ніби розширює географічні кордони та сюжетний простір оповідань.

Сам автор у своєму інтерв'ю зазначив: *«Чисто технічно, якщо по датах, книга писалась чотири роки. На початку це були окремі історії і вони були не пов'язані між собою. Все змінилося після написання оповідання «Я бачив його живим, мертвим і знову живим», яке дало назву книзі. Саме тоді весь механізм зарухався, і все почало складатися в єдино, ніби деталі конструктора. Персонажі, які переходили з однієї історії в іншу, стали об'єднувати цикли. У книзі їх три, і вони, як мені здається, контрастують між собою. Перший цикл – «Хроніки Ікви», другий – «ПТСР», третій – «Поза меж»». Останній виконує об'єднуючу функцію для всіх історій. Всі три цикли не виокремлені, а тісно переплітаються між собою, і, хочеться вірити, межа між ними стирається»* [68].

Особливість збірки оповідань «Я бачив його живим, мертвим і знову живим» у тому, що протилежність та контрастність викладу сюжету створює особливий художній ефект – самоспостереження, яке додає певного психологічного навантаження, що робить збірку більш цікавою для читача, та у такий спосіб спрямовує увагу на конкретні деталі, що створює ефект присутності, а також відчуття достовірності зображуваного.

Центральною темою збірки є жорстока війна на Сході України, яка руйнує будинки та забирає людські життя. Ця війна викликає страх, біль та змушує людей падати та знову вставати – це ніби така собі гра, страшна гра з реальними героями: *«Ти повинен придумати як грати цю гру, аби не з'їхати з глузду й не стати пияком. Ти повинен придумати, як бути на плаву, бути живчиком»* [48, с. 99]. Воно болить, кровить і руйнує внутрішній мікрокосм героя, який на початку виступає збірним образом, як образ сільського хлопчика: *«Ми сиділи в кімнаті, грілися біля пічки й чекали, по УТ-2 почнуть показувати “Вольфрона”»* [48, с.15], який потім із допитливого сільського підлітка перетворюється на деграданта-«хохла», який стає підневільним заробітчанином-будівельником, що наймається робити ремонти для російської еліти під Москвою: *«Розкажати вам, як живуть гастарбайтери в Москві? Розкажу! Приблизно так: підйом о шостій, сніданок, із*

восьмої до чотирнадцятої – будівництво, робота, обід(година), із п'ятнадцятої до дев'ятнадцятої – робота. Вечеря під бухло о восьмій. Усе! І так щодня» [48, с. 55] і от він уже стоїть зі своїми товаришами на КПП, доброволець, який через кілька днів відправиться на війну: «<...> доповів по рації, що приїхали новобранці. Мовчки дивиться на новоприбулих <...>. І чому вам дома не сидиться?» [48, с. 18-19].

Війна завжди із собою приносить руйнування, емоційне потрясіння, що спонукає письменників до написання нових книжок, які зображують гострі сюжети, бо саме такі тексти дозволяють читачу зрозуміти, які треба приймати рішення в екстремальних ситуаціях, зважаючи на досвід минулого. Так, дослідниця літератури про війну, Марина Рябченко зазначає, що сучасна «мілітарна» література має провідну ідейно-виховну функцію: « <...> сучасні «комбатантські» тексти не містять нав'язаних зовні ані ідеологічних, ані пропагандистських маркерів, не кажучи вже про державний ценз написаного» [50, с. 64]. Отож, сучасна воєнна проза, як літературний феномен, достометно відрізняється від творів минулого століття, зокрема «лейтенантської прози». Тексти такої літератури «не містять нав'язаних зовні ані ідеологічних, ані пропагандистських маркерів, не кажучи вже про державний ценз написаного» [50, с. 64].

Звернімося до першого оповідання збірки Валерія Пузіка, яке має назву «Я бачив його живим, мертвим і знову живим», що і також є назвою самої збірки. Отож можна припустити, що автор у такий спосіб акцентує увагу читача на тому, про що саме буде йти у тексті.

У своїй статті Ксенія Сізова зауважила, «що заголовковий комплекс є однією з найсуттєвіших ознак тексту, авторським концептом і конденсатом усього змісту. Заголовок є особливим фрагментом тексту, знаковою структурою, одним з найважливіших елементів організації тексту. Заголовок твору завжди містить у собі головну думку, несе інформацію про вміст, націлює реципієнта не тільки на те, про що він буде читати, але і як він повинен сприймати прочитане, тобто на співтворчість» [51 с. 285]. Отже, назва збірки допомагає читачу несподівано для

себе відкрити приховані можливості щодо розуміння змісту оповідань та чіткого трактування авторського задуму.

Зміст першого оповідання збірки демонструє нам всю смислову інформацію, читач одразу розуміє, що розповідь буде про війну. Страшну, жорстоку, де людина знаходиться між життям до та після: *«Тоді я відвернувся від обличчя у дзеркалі. Між тоді і тепер <...>»* [48, с. 66], завдяки спогадам, герой буде мандрувати у часі та кожного разу буде повертатися сюди де він змушений збирати мертвих друзів: *«Звична справа – збирати мертвих. Збирати їх частинами, а потім везти автомобілем на базу. <...> Ще годину тому він пив із кухля розчину каву та сміявся зі смерті»* [48, с. 5], а потім сидіти та курити споглядаючи на все, ніби байдуже: *«Інколи мені здається, що він байдужий до всього <...>»* [48, с. 6].

Такі події викликають психологічне навантаження у підсвідомості героя, який одразу ж в подумках, щоб все забути переносить себе в минуле і от, він їде уже в одеському тролейбусі №9 та чує: *«– Пасажери, оплачуємо проїзд, – крикнула жінка в уніформі. <...> – Пасажери, приготуйте за проїзд! – знов її голос»* [48, с. 8]. Там в спогадах він зустрічає свого померлого друга, який стоїть в тролейбусі та споглядає на всю метушню, де люди заклопотані своїми справами, вони штовхаються: *«Босоногий Ведя стоїть серед них, опутивши голову вниз, дивиться на свої покалічені ноги. Люди раз по раз наступують йому на пальці»* [48, с. 9]. *<...> Пам'ять. Хоч скільки б я не втікав від неї, вона завжди наздоганяє і б'є в потилицю»* [48, с. 9].

Також тему війни, боротьби та смерті можемо прослідкувати в оповіданнях «Десять секунд» та «Зустрінемося в День Незалежності», де автор звертає знову ж таки увагу читача на події війни, яка йде на Сході України. Письменник наголошує на тому, що не можна остаточно позбутися й забути завжди глибоко пам'ятні події, які викарбувалися у свідомість людини: *«<...> стріляло в голову короткими чергами. Сивий дивився собі під ноги. Опустився на ґрунт і почав копати яму»* [48, с. 162]. Головний герой, який виступає наратором, у видіннях бачить побратима, образ якого залишився невиразним. Обидва (оповідач і загиблий друг) були добровольцями АТО. Головний герой вижив під мінометним

обстрілом, але втратив друга. Він бачив його живим, потім мертвим і потім знову живим, але вже тільки в спогадах: *«Це просто сон, – встаючи, подумав я. – Сон. Татарина немає. Три роки вже»* [48, с. 165]. Такі епізоди в текстах оповідань справляють на читача особливе психологічне навантаження та переживання.

Художній світ збірки Валерія Пузіка досить складне та багатогранне явище. Тематично оповідання можна поділити на дві частини: перша частина розповідає про розгортання окупаційної війни на Сході: *«<...> бойовики розпочали штурм позиції сил АТО під Авдіївкою. <...> через обстріли бойовиків Авдіївки другий день залишається без електропостачання»*[48, с. 174]; друга – про звичайне, мирне життя у всіх його проявах: *«Ми вирости тут, на берегах Ікви. Ми знаємо про неї все. Річка ховає у своїх водах усі наші таємниці, мрії, надії, наше минуле. Ми вчилися тут ходити, говорити, плавати, сміятися й умирати. Ми входили в її води навесні, змиваючи зиму»*[48, с. 59].

Тобто, події розгортаються у двох контрастних площинах, в яких простежуються зміни внутрішнього та зовнішнього стану героя, це і є художньою особливістю збірки *«Я бачив його живим, мертвим і знову живим»*.

«Сюжетна лінія вибудовується винятково на реальних подіях з епізодичними вкрапленнями художнього вимислу, адже вона засвідчує реальні події; є еkleктичною за жанровою формою текстів та водночас єдиною за темою, змістом, пафосом, формою наративу, світоглядом автора» [11].

Валерій Пузік у своїх оповіданнях не багатослівний, текст написано лаконічно без зайвого пафосу чи деталей. Від історій про звичайних сільських хлопчаків: *«Так і жили, ховаючи в пеналі крадені батьківські сигарети “Прима” без фільтру і курили їх дорогою додому,<...>»* [48, с. 46], і прогулянок берегами річки Ікви: *«Ми вирости тут, на берегах Ікви <...>. Річка ховає у своїх водах усі наші таємниці, мрії, надії, наше минуле»* [48, с. 59], письменник переносить читача до Авдіївки: *«Теж під Авдіївкою <...> – лікар говорить ледь чутно. Більшість слів здуває чи зносить вітром, вони зникають, не долетівши до вух»* [48, с. 139], з Одеси: *«<...> це місто смерті та розбірок 90-х. Усе пропахло цвіллю, її запах тепер усюди: на вулиці, у маршрутках, у під'їздах»* [48, с. 147] до хутора –

Обирок: *«На Обирку лунала музика <...>»* [48, с. 195], від безнадії та втоми – до віри в перемогу та краще майбутнє для своїх дітей.

У оповідях не має лінійного розгортання сюжету, ліричний герой ніби постійно «перестрибує» з однієї часової площини в іншу, з однієї мізансцени на іншу, надаючи таким чином сюжету додаткової калейдоскопічності. Тож, зображений автором час та простір, в якому безпосередньо функціонують герої, відповідно мають свої художні особливості сюжетного розгортання подій та свою специфіку композиції твору, що впливає на характер та психологію персонажів. У свою чергу художній час та простір для автора – це «частина створеного ним художнього світу, менша чи більша адекватність його реальному часу, що залежить від епохи, естетики мистецького напрямку, жанру, індивідуальності автора» [20, с. 41].

Так, події в оповіданні про мирний час, яке називається «Чудо на Ікві», події розгортаються дуже стрімко, спочатку читач дізнається про надприродні чудеса, які відбуваються біля сільського магазину на автобусній зупинці, баба Фрося побачила появлення лику Діви Марії та малого Ісуса: *«У Теліжинцях на зупинці чудо. Людям явилась Діва Марія із сином»* [48, с. 35]. Потім посеред розповіді з'являється історія про священника-рокера: *«Одягнувши джсинси та шкірянку, батюшка осідлав свою «Ямаху» й рушив у сусіднє село навпростець дорогою через ліс. Так він був «прогресівний» молодий піп із амбіціями покрити своїми послугами в наближення до Бога <...>»* [5, с. 36] та власників сільських магазинів і продавчинь, автор ніби «фільмує» історії їхнього життя: *«Грім серед ясного неба повалив усіх повалив на коліна. Академік дивився на все із жахом»* [48, с. 44].

У розповіді «Хроніки Ікви» автор звертається до містичних вірувань українців про відьом, в оповіданні читач дізнається про смерть місцевої відьми: *«Відьма померла вночі – просто лягла в ліжку й заплющила очі. <...>, і несамовитий потойбічний вереск злякав усіх <...>»* [48, с. 75], про яку місцеві склали різні легенди: *«Чутки ходили різні. Одні говорили, що вона з глузду з'їхала ще в шістдесятих, коли в річці втопився малий син. Інші казали, що вона*

заприсяглася служити дияволу <...>» [548 с. 75]. Саме в ніч смерті відьми місцеві жителі чули відлуння голосу на озері покійного сина, який там потонув багато років тому: *«Ми чули, як біля Джерела хтось плаче. Якась дитина. <...> Ми йшли й не озиралися. Плач на секунду стих, і дитячий голос промовив: – Мама померла!»* [48, с. 82]. Відьма за переказами селян може набувати різних образів та є провідницею у світ мертвих, але ніколи не називали її імені: *«Чорна ходила по хаті <...>»* [48, с. 76]. В українській демонології відьма символізує не лише абстрактне зло; інколи вона може виступати символом смертоносної виразки або навіть смерті, і в цьому річищі її дії подібні до упирських [57, с. 432].

Продовжуючи містичну розповідь в оповіданні «Хроніки Ікви» автор паралельно водить історію про чупакабру, яка привернула до себе увагу місцевих селян, таку собі міфічну істоту: *«Чупакабра – то наче пес, але не пес. Шерсті в нього немає. Все облізле таке. Страшне. <...> випиває всю кров <...>»* [48, с. 78]. У селі ходять різні чутки про істоту, зокрема розповідають, що вночі звір залазить до місцевих та краде у них курей кролів: *«Курей у сараї не було. Десяток кролів у клітках задушені, а самі клітки поламани»* [48, с. 77].

Незважаючи на те, що обсяг збірки всього двісті сторінок, Валерій Пузік умістив там дев'ятнадцять оповідань. Також варто зазначити, що оповідання досить короткі та лаконічні, більша частина з них до десяти сторінок, деякі – на дві-три сторінки. Втім, одне оповідання займає ледь не третину книжки та відходить від наскрізних тем більшості історій.

Так, в оповіданні «Кашир» розповідається про жорстокі будні українських заробітчан у Москві: *«Протриматися три місяці – і додому. Ти повинен придумати, як грати у цю гру. Ти прийняв усе за свою нову реальність»* [48, с. 98]. Гнітючі та жахливі умови праці, в яких перебувають та працюють люди, ризик та приниження, на який ідуть робітники-заробітчани, ставлення роботодавців, наркотики, бійки, омонівців, стосунки у гуртожитку, самотність: *«<...> і ось купа вагончиків для гастайбартерів <...>. На столі – купа порожньої тари, харчі розкидані по підлозі, запах розлитого алкоголю й різкий перегар від кожного, хто сидить у вагончику. Людей не так уже й багато. Поки що дев'ять»* [48, с. 94].

Безсумнівно – це особистий вибір кожного з цих заробітчачан, а з іншого – це глобальна проблема нашої держави: *«Звісно, це вибір кожного: або лишається тут і провтикуєш зиму в монітор компа чи телевізор – хороша зимова сплячка насправді. Але не прибуткова, або ж шуруєш за сотні кілометрів на заробітки, аби приїхати навесні з повними кишнями бабла. Це, звісно, якщо підфартить і нас не кинуть. Для страховки в кожного у трусах підшиті сто баксів на дорогу додому»* [48, с. 84].

Вони їдуть на заробітки з вірою, що там здобудуть великі гроші та змінять своє фінансове становище, і не знаючи про те що там існує єдиний закон – це «закон джунглів». Через нестабільну фінансову ситуацію в країні, герої оповідання «Кашир» змушені працювати без вихідних на тяжкій та виснажливій роботі, морально деградуючи: *«<...> особлива пилюка яка закладає ніздрі, не дає дихати, проникає в легені й доводить їх до такого стану, що, кашляючи, відчуваєш у роті присмак крові»* [48, с. 98], *«Ми у звичному потоці гастарбайтерів. Іншого тут не дано. – Пий! І я п'ю. А що робити?»* [48, с. 99] та вірити, що настане краще життя, але приходить вона – «війна»: *« – Там всьо, вайна. У вас вайна, – на третій поверх до нас виліз узбек. – В новостях показивають. Людей убивають»* [48, с. 55].

В оповіданні «Не можна класти поранених у “швидкі“» Валерій Пузік продовжує розповідати про пригоди українських заробітчачан в Москві, з яких знущалися роботодавці, їх вивезли зимою в ліс і кинули: *«Вони стояли у світі фар і сміялися. Нам сліпило очі! – Убивать вас нада. Всех! Не глядя. Ви — раби! Раздєвайтєсь!»* [48, с. 58]. У таких розповідях дуже часто простежується заплутаність, відчай, часом безвихідь: *«Боже, скільки було думок у голові. Усе життя як на долоні. Усе помилки, усі слова, усі вчинки»* [48, с. 57], з якої іноді видніє просвіт, якщо ж не в звичайному житті, то хоча б у подумках та переконаннях головного героя. З одного боку в оповіданні «Не можна класти поранених у “швидкі“» описуються межові та фатальні ситуації, герої у відчаї, бо саме в цей час, коли він стоїть голий у лісі, в Києві триває Майдан: *«На екрані мобільного ворушилося відео сутичок, фейсбук тріщав криками про допомогу,*

чорні аватарки скорботи й: *Не можна класти поранених у “швидкі”!*» [48, с. 57], а з – другого оповідання пронизане пошуком сили, щоб вибратися з пекла жорстокого світу “русні”: *«На Майдані розстрілювали людей, а ми йшли на трасу до Москви»* [48 с. 58].

Валерій Пузік називає героїв *«<...> палігримами своєї самотності <...>»* [48, с. 123]. Це люди, які їхали за тисячі кілометрів від власного дому, бідності в ньому та відсутності перспектив, а найстрашніше те, що врешті так ніколи й не зможуть повернутися назад, залишаючись у цій пастці: *«Замкнуте коло. Пройдуть дні – і настане час повертатися: на свої будови, чужі дачі, хто куди. <...>. Три місяці. Вони пролетять швидко. Три місяці тричі на рік – і життя минуло»* [48, с. 124].

В оповіданні «Кашир» автор майстерно змальовує стосунки двох братів, російських заробітчанин, які покинули своїх дружин: *«Захар і Віталік – брати. Вони з Ростова. З області. Різниця у віці – 18 років. У меншого має народитися дочка, зовсім скоро. Обоє приїхали заробити грошей. Захар – на новий ремонт будинку, Віталік – на пологи та памперси»* [48, с. 91]. На прикладі стосунків двох братів автор зображує поведінку людини, яка веде себе по різному, в залежності від того з ким вона спілкується. Ми бачимо одночасну роль молодшого брата Віталіка, який себе веде, як жертва в стосунках із братом: *«Коли Захар не витримує, дає ляпас меншому, менший ображається, очі сльозяться <...>»* [48, с.91]; та катом по відношенню до своєї дружини: *«<...> вона вагітна і носить твою дитину, а ти так з нею. Навіщо? Із чим ти її залишив? Із синяками на обличчі? Сам спакував речі і поїхав. А вона?»* [48, с. 93]. Старшого брата письменник зображує як заробітчанина і водночас гордого й непокірного перед «своїми» омонівцями: *«Захар устав і повільно почав повертатися обличчям до бійців загону міліції особливого призначення. – Ну чого ти? – промовив спокійно. – Стрільай!»* [48, с. 118].

Так в оповіданні «Бойові стоматологи» письменник розповідає про свій досвід у фільмі «Гострий біль». Повернувшись з добровольчого батальйону, герой знову їде на позиції, щоб зафільмувати історію стоматолога Толіка, який лікує

зуби бійцям. Але чомусь знімає мало. Монтаж теж іде нелегко: « <...> після перегляду 30 хвилин змонтованого матеріалу» [48, с.182], він розмірковує: «А може, й справді Толік мав рацію: я приїхав сюди не кіно знімати, може, мене справді вабить війна» [48, с.187]. І вже наприкінці збірки крізь призму висловлювання оповідача проростає справжній автор, буквальний настільки, що останні розділи містять стенограму документального фільму Валерія Пузика «Гострий біль», який він зняв у 2017 році в Авдіївці: «Петро Цимбал закінчив монтаж фільму» [48, с.192].

До повоєнного досвіду автор звертається й в оповіданні «Бездомні пси», в якому йдеться про двох військових, які повертаються додому. У цій розповіді Валерій Пузик знов ж таки торкається кінематографічності, де ситуація у кафе стає певною відповіддю для читача через діалог двох військових, який стається у привокзальному кафе: « – Згадай, – каже, – як у 2014-му зустрічали хлопців: квітами, телебачення, крики, «Слава героям» – і діти сміялись навколо. Було відчуття потрібності. А зараз?» [48, с. 134]. Вони ведуть розмову про те, що робити їм далі та як бути, ці герої у розпачі, вони ніби «бездомні пси», які шукають притулку в цьому світі «хаосу» та «несправедливості»: «Хто ми у цій веремії? Хто ми?» [48, с.134]. «Повертаєшся додому, а на тебе кидають осудливі погляди: чому у формі? що за медаль? купив? Заслужив? Скоріше б зняти цю форму, зняти й забути» [48, с.134].

Оповідання «Бездомні пси» розповідає читачу історію про героїзм, відвагу, але події яскраво зображені лише з боку читача і тільки йому стає зрозуміло, що відчуває людина, яка повертається з війни в такому звичному для всіх плацкарті Укрзалізниці, які думки переслідують її в цей момент та в чому полягає її страх відчуження від тутешнього простору миру і спокою: « – Я навіть не знаю, що буде далі, – каже. – Звик до окопів та бліндажів. Чесно! Свій побут, свій світ, свої закони» [48, с. 132].

Персонажі перебувають у суцільній дезорієнтації як в просторі, так і в часі. Вони шукають вихід із ситуацій, які тиснуть на них, проте, попри певні обставини, його не знаходять. Люди трансформуються, герої-діти виростають, воюють,

інколи знаходять себе, інколи – ні: *«І ось я пливу коридором, торкаючись мізинцем стіни. У голові несамовитий вакуум, серцебиття у вухах, у грудній клітці»* [48, с. 111]. Більшість перебуває на межі, хтось зазирає в «поза межжя»: *« <...> ми тікали у своє Пзамежжя ... Країна мрій.– пам'ятаєш? – шепоче. – Пам'ятаю! – відповідаю»* [48, с. 195], хтось стрибає з тарзанки у крижану воду, аби знову навчитись відчувати. Це і є та сама «дорога додому»: *«Потрібно йти»* [48, с. 58].

Найбільш неоднозначним у збірці є оповідання «Причастя буйвола», в якому йдеться про ненависть до зовнішнього світу та готовність на відчайдушні кроки. Світ, бездушний та жорстокий, який живе своїм життям, де немає війни, де учасник бойових дій нікому не потрібен, якщо їдеш в маршрутці плати: *«В Одесі невідомий розстріляв маршрутку <...>. Світ з'їхав з глузду, думаю я. Злетів із катушок — і йому вже нічого не допоможе. І мені теж — нічого»* [48, с. 146].

Читати такі оповідання, справді, ціле випробування. Бо це такі собі казки для дорослих – без чудес та хепі-ендів. Після прочитання таких історій сучасного життя, читачу стає зрозумілим, що багато зі згаданого в текстах не є художнім домислом Валерія Пузіка, а є жахливі реалії теперішніх подій в Україні: *«Їх виносили по одному. Лежачих. З перебинтованими ногами, животами та головами. Від чоловіків пахло різко, характерним лікарняним запахом: препаратами, кров'ю та гноєм. <...> – Ще трохи, тримайся, – сказав хтось із лікарів, але від цих підбадьорливих слів легше йому не ставало»* [48, с. 140]. Та попри все це, оповідання пронизане надією на краще: *« – Все буде добре! – Хочеться надіятись»* [48, с. 157].

Та саме ці страшні історії нашої реалії, які переповідані читачу автором, також мають дивне й інколи абсолютно нелогічне відчуття надії та стійкої віри в те, що на цьому світі є світлі й добрі речі: *«Нам нічого не залишалось, окрім того, щоб вірити»* [48, с. 62].

Стійкість та віра в найкраще просочується в усі оповідання. Так в оповіданні «Команда мрії Валерія Лобановського» розповідається про футбольний матч підлітків, в якому хлопчику Руслану довелося грати у татовому взутті, що призвело до програшу футбольної команди та розпачу малого героя: *« <...> немає*

спортивного взуття, окрім батьківських весільних туфель <...> [48, с. 27]. Дитячі сльози та розчарування від програшу команді суперників із сусіднього двору: *«Я сидів над ним і плакав. Страшно боліли ноги, а роздерті до крові мозолі пекли як ніколи. – Ми програли, – сказав я Лобановському»* [48, с. 30]. І от тато героєві-підлітку купує на останні гроші дорогі бутси, щоб той міг нормально грати у футбол, хоч сім'ї доведеться нелегко: *«Дев'яносто дев'ятий – це сезон мрій. Це пара кедів і команда Валерія Лобановського»* [48, с. 34].

Останнє оповідання збірки *«Я бачив його живим, мертвим і знову живим»* має назву *«З любов'ю, тато»* – це лист-подяка батька до малого сина. Це максимальна концентрація та проста і в той же час відверта розмова з малим сином. У ній є радість першого року батьківства: перші усмішки, знайомства, обійми та кроки. Чиста любов і стійке відчуття чогось набагато кращого попереду. Розповідь цього оповідання ніби лікувальна есенція з крихітним побажанням на майбутнє всім дітям України: *«Знаю, зовсім скоро ти станеш нестримним. І я дякую тобі за це. Дякую за відчуття втоми і сльози. Без них я б не знав, що таке справжня радість і щастя»* [48, с. 200].

Художньою особливістю збірки є те, що більшість оповідань існують у різних площинах, але після прочитання всієї збірки стає зрозумілим – є щось, що їх об'єднує в один цілий сюжет, що нанизує ніби «бусини на нитку в єдине намисто».

Разом із тим, така циклічність розгортання кожної оповіді створює ефект присутності та кінематографічності. Така кінематографічність дуже помітна при частих діалогах. Центральним композиційним елементом в оповіданнях збірки є саме «сцена» й «епізод», для автора важливий показ обставин та створити ефект присутності, що надає розповідям кінематографічності.

« – Руслане. Ти хочеш чогось?»

– Морозива все одно немає. <...> – Все? – Так!» [48, с. 80].

– Саша, ти для чого їх привіз? А? Скажи?

– У всього має бути причина.

– Причина – це наша віра» [48, с. 43].

Тож, після прочитання збірки оповідань Валерія Пузіка «Я бачив його живим, мертвим і знову живим», читач перетинає умовну лінію на до прочитання та після, яку навряд чи зможе перетнути назад. Історії одеського письменника – це не тільки уважні розповіді про незламну країну, долі її людей, а й оповіді про пошук внутрішньої без утрати здатності бачити речі, якими вони є.

3.2. Жанрові та стильові особливості збірки «З любов'ю — тато!»

Після 24 лютого 2022 року змінилося життя не тільки України, а й усього світу. Повномасштабне російське вторгнення принесло українському народу багато горя, жаху та втрат. Та попри страшні випробування віра в перемогу укріпилася, зараз український народ сильний як ніколи. Сучасна реальність воєнних дій згенерувала феномен нової літератури, який безпосередньо характерний реалістичним змалюванням боротьби українського народу за свою землю, дім та незалежність.

Тож звернімося до книги Валерія Пузіка «З любов'ю, тато», що з невеликого оповідання, як лист-подяка синові переросло в збірку, яка вийшла друком у січні цього року. Ця збірка про війну відрізняється від попередніх тим, що писалася під час повномасштабного вторгнення Росії. Письменник присвятив книгу своєму сину Оресту та зізнається, що саме цю книгу він хотів би, щоб прочитав його син у разі його загибелі. Тому і називає твір «З любов'ю – тато!» – «посланням у пляшці»: *«Оресте, хочу сказати тобі про що думаю. Колись, коли ти виростеш, я скажу все це тобі особисто, але поки пишу: хай чим ти будеш займатися у майбутньому – починай з навчання. Вчись ремеслу, яке обрав. Вчись у своїх кумирів, читай книжки, багато читай <...>. Знання, помножені на досвід, – безцінні. Тут, на війні, це особливо відчутно. Знання формує особистість, і успіх буд-якої справи залежить від них»* [46, с. 207].

Валері Пузік зазначає, що ця книга пишеться в прямому ефірі, й він розуміє, що на війні кожен текст може стати останнім [46, с. 15].

У книзі «З любов'ю, тато» розповідається насамперед про людину, яка перебуває на війні, це розповіді автора про тут і зараз: *«Чіткий поділ: життя до 24 лютого 2022 року і після. Хоча що таке «після»? Є тільки тут-і-зараз. Тут-і-тепер»* [46, с. 15].

Дослідники зазначають, що «Історія й географія нашої воєнної прози досить об'ємна. Сьогоднішня російсько-українська війна не є винятком. Воєнна проза в сучасній українській літературі зазнала справжнього буму: протягом останніх років вийшла друком досить велика кількість різноманітних видань...» [49].

У збірку «З любов'ю, тато» переважно ввійшли тексти, які писалися після 24 лютого, але є два оповідання, які були написані ще 2015 року, коли Валерій Пузік перебував у лавах Добровольчого українського корпусу це «Тут і там» та «Каску вдягни» й ще оповідання «Поля», яке було написано за рік до повномасштабного вторгнення.

Збірку «З любов'ю, тато» не можна віднести до якогось одного жанру літератури, бо до неї увійшли листи до сина та дружини автора, вірші, короткі польові нотатки, новели та есе. Щоденником збірку не можна назвати, бо розповідь йдеться автором, проте наявність потенційного читача, імпліцитно закладена в тексті, на це ж вказує наявність листів.

Український науковець Д. Затонський писав про «щоденник як специфічну форму автобіографічного і мемуарного жанрів» [17, с. 10]. Та говорячи про відмінність цих понять зауважив, що «автобіографія і мемуари відображають життя письменника, людей та події, які він описував з певної часової дистанції і від того більш чи менш упорядковано, хронологічно, послідовно. А щоденник іде за життям по п'ятах, вихоплюючи ті чи інші його події з початку в самий момент їх звершення» [17, с. 41-42]. Тому книгу Валерія Пузіка «З любов'ю, тато», ми не можемо віднести до жанру «щоденника», бо тут не має автобіографічної розповіді.

Не зважаючи на те, що автор розповідає про людину, яка безпосередньо перебуває на війні, тут не має описів про бойові моменти життя воїнів, спецоперацій тощо. Це книга є також посередником у спілкуванні між сином та дружиною, через листи. Таке листування має здебільшого побутовий характер – родинний, дружній або інтимний. Наприклад, в тексті «Привіт, синуль!», письменник звертається до свого маленького сина Ореста, він пише йому лист, перебуваючи на війні: *«Привіт, синуль, Нарешті я пишу тобі. Весь час збирався, але слова ніяк не склалися до купи. Вони розсипалися, мов бісер по підлозі, і*

зібрати їх я ніяк не міг» [46, с. 13], де через емоційну глибину та переживання, розповідає, що згадує як вони разом гралися, гуляли берегом Чорного моря, він ніби вибачається перед сином за цю жорстоку війну й каже: «Ми все зробимо, але потрібно почекати»[46, с. 13].

Зазначена форма викладу нагадує епістолярний жанр літератури, де автор у такий спосіб розповідає читачу, про події сьогоденної війни саме через листи до свого сина: *«Зараз усі працюють на фронт і задля перемоги. Всі працюють, як єдиний механізм»[46, с. 14].*

Тобто, побудова сюжету збірки є досить цікавою, несе психологічне навантаження на реципієнта, бо події сприймаються крізь призму роздумів автора, читач ніби присутній у найбільш інтимні моменти життя ліричного героя. «Лист письменника – це твір літературного та історіографічного жанру, позначений яскраво вираженою психологічною інтроспекцією та особистісним ставленням автора до дійсності й конкретного адресата, написаний з урахуванням специфіки кореспонденції певної історичної доби» [24, с. 61-64].

Окрім листів до сина є емоційні та глибокі листи до коханої дружини, в яких розповідається про тривожне «тут-і-зараз» та попри непросту тему і воєнний контекст, є надія, що любов і життя переможуть темряву і смерть: *«Зараз я хочу одного: аби ми знову були разом. Ти – моє минуле, теперішнє і майбутнє. Знаю ти не любиш віршів, але я писав їх про тебе і для тебе. З днем народження!» [46, с. 17].*

*«Крізь серце її тече ріка
крізь сні її
і крізь дотики
пробиваються проліски
на світанку
коли прокидається
на устах її
роса
світ зупиняється*

коли вона всміхається» [46, с. 20].

Валерій Пузік рефлексивно та водночас інтуїтивно створює свій власний світ і ховається в ньому від реальності, жорстокої, хаотичної та водночас дуже болючої.

Окрім прозових розповідей в в збірці «З любов'ю, тато», присутні ще й поетичні твори, в яких ліризм наповнений емоційними переживаннями, трагічними відчуттями, враженнями та міркуваннями від подій побачених на власні очі. Та разом з тим, тут немає описів бойових дій, письменник намагається показати читачеві, що у найжорстокіший час для українського народу, в центрі цієї війни – діти, бо саме вони майбутнє нашої країни. Дитячий плач, страх, біль, що може бути гірше? Гірше може бути тільки смерть. У книжці є розділ «Діти квіти», в якому п'ять поезій, які названі іменами дітей, це емоційні дитячі розповіді, враження від пережитого та психологічні переживання. Такі тексти завжди дуже складно читати, бо вони наповнені дитячим болем і слізьми:

– Аліса

Мені чотири роки

Я живу в бункері [46, с. 34].

Мене звуть Софія

І у мене є мрія:

Я хочу щоб всі росіяни

Здохли на цьому світі [46, с. 36-37].

У мене не буде імені

У мене не буде сім'ї

Я мав народитися в квітні

Здається в Ірпені [46, с. 37].

Напевно найладніше в літературі поєднувати мову поезії з мовою війни. Обов'язково щось може не спрацювати, тому що поезія може не дати того ефекту враження, що проза. Можливо, саме через це небагато авторів пишуть лірику саме про війну, бо в такому разі поезію потрібно опустити до рівня війни, робити її брудною та бруталною. «Мілітарна риторика – це мова насильства, тоді як

поезію традиційно вважають мовою гармонії й делікатності» [42, с. 4]. Але Валерію Пузіку вдалося передати враження та відчуття, які вирізняються щирістю та справжністю. Це поетичні рядки, які написані або ж в окопах на передовій, або ж у перервах між бойовими діями, які просякнуті болем, смутком та розпачем:

*Я дерево що росте при дорозі
в моєму стовбурі сім куль
стовбур чорний від попелу
корінь обгорів*

в дуслі немає гнізда [46, с. 166].

Валерій Пузік у поезією намагається відтворити обсяг думок і відчуттів, своїх побратимів, які опиняються сам на сам зі смертю, які щодня та щохвилини відчувають її присутність, а отже сприймають цей світ інакшим, бо на війні все інакше:

*Загадати б бажання проте
потрібно збирати
трупи солдат
потрібно шукати дітей
під завалами власних кімнат
потрібно іти крізь сльози та дощ
потрібно іти уперед* [46, с. 89].

Тож, у свої розповідях письменник ніби веде читача уривками спогадів та роздумів, аналізуючи події сьогодення та мріючи про краще майбутнє, так він створює особисту реальність війни: «Війна вчить цінувати сім'ю та час разом. Кожну думку, кожне спільне фото. Війна вчить любити свою землю, мову, ухвалювати важкі рішення та йти до кінця. Війна вчить поважати людей навколо, поважати своїх. Війна вчить дивитися на ворога і не боятися його, сміятися смерті в лице. Війна вчить відчувати світ заново. Любити» [46, с. 204].

Перед очима постають картини смерті друзів, братські могили, зруйновані будинки, що змушує усвідомлювати на скільки жорстокий та холоднокровний ворог: «Немає слів. Не складаються речення. В горлі – лише клубок німої

ненависті та злості. І сльози від того, що діється. Ірпінь. Буча. Маріуполь. Гостомель. Ворзель. Херсон. Миколаїв. Волноваха. Київ. Інші міста. Братські могили. Вбиті діти. Згвалтовані жінки. Розстріляні пенсіонери та сім'ї в автомобілях. Закатовані люди під завалами. Розтрощені будинки. Могили у дворах і на дитячих майданчиках. Тіла вздовж доріг» [46, с. 31].

Трагізм всіх подій, які змальовує письменник можемо прослідкувати в оповіданні «Каску вдягни», де через деталізацію рухів, виразів облич, дій, зображено: відчай, розпач, героїзм та незламність наших воїнів у цій підступній з боку росіян війні, що описується в епізоді під час обстрілу Авдіївки: *«І – вибухи, вибухи, вибухи. Я не знаю, як їх описати. Як можна описати їх словами? З одного баку, це вражає, адреналін у крові зашкалює, і ти ні про що не думаєш <...>.Серце вистукує свій ритм. А ми сидимо в окопах.<...> Стрілянина триває» [46, с. 110].* А далі: розпач, страх, гнів та ненависть до своїх же українців, які живуть своїм звичним життям і для яких, це просто картинка в телевізорі, новини паралельної реальності – не їхньої: *«А що? Рівне далеко. Київ – теж. Кам'янець. Львів. Люди живуть, як і жили. Я не хочу додому. Пройшовся по Хрещатику, а там вітрини, дівчата, пацики на крутих машинах, всюди реклама, дискотека, концерти. Люди просто забули... якби нас тут не було, ця «руська весна» розповзлась би по всій країні» [46, с. 112-113].*

Втрата національної єдності відчувається в українських селах, що межують з Росією: *«<...> багато привітань для нас із 14 жовтня, багато гостинців. Це села найближчі до Луганська та росії. Далі на південь – гірше. Їдемо колоною – за вікнами нам показують факи» [46, с. 112-115].* Люди тут стомлені, виснажені, вони бранці «брудних териконів», благають наших захисників не полишати позиції. Автор у своїх розповідях змальовує жахливі реалії сьогоденної України, де жорстокий світ війни залишає свій відбиток: *Люди – тіні тіней. Діти, які звикли до чоловіків зі зброєю. Бо їм по три-чотири, і іншого світу вони не бачили. Люди справді дуже виснажені. Дівчата у двадцять виглядають на тридцять. Хлопці втомлені, спиті» [46, с.115].*

Збірка Валерія Пузіка «З любов'ю, тато», показує всі реалії війни, що розпочалася 24 лютого, про які дуже хочеться забути, як про страшний сон та не згадувати, але пам'ять просто все вивертає на зовні. У невеличкому тексті під назвою «Крихка пам'ять» показано, що людин здатна повернутись у минуле та цілком відтворити спогади. Це роздуми автора, що порівнює пам'ять з крихким льодом, що спочатку під впливом часу стирає всі страшні спогади та потім вони повертаються. Невеличкий текст у тринадцять речень, зміст якого несе в собі психологічне навантаження та спонукає читача замислитись, про те, що саме ми пригадуємо, які саме спогади спливають у свідомості: *«Пам'ять, мов лід, кришиться і тане. Під пресом часу стає водою, що випаровується та зникає, залишаючи за собою сухий білий слід. Пам'ять живе відчуттями»* [46, с.92].

Також варто звернути увагу на два розділи збірки – це «Мамо!» та «Зона смерті», в яких зміст сказаного вміщено в одному реченні, наприклад: *«Найстрашніше, що я чув за останні місяці, – це як після вибуху маленька дитина кричить: МАМО!»* [46, с.134]. Всього в одному реченні, без зайвого пафосу, Валерій Пузік описав весь трагізм війни, яка безжальна навіть до дітей, через дитячий плач, показано крик душі самого автора, від побачених подій, що викликають біль, страх та жахіття. Одне речення, яке спонукає замислитись над майбутнім наших дітей, адже діти – це квіти.

Збірка «З любов'ю, тато» – це книга, яка насправді емоційна, переконлива, яка дає надію на перемогу.

Висновки до 3-го розділу

Отже, війна це не лише страх, біль, смерть та руйнування, а ще й імпульс для написання нових творів про трагедію та нестерпні ситуації в житті українців. Тема війни останнім часом не залишається осторонь, вона торкається кожного небайдужого українця. Тому в сучасній українській літературі все більше з'являються твори різних жанрів та різноманітних за тематикою, що стосуються теми війни.

Отже, як бачимо, тема війни – це потужний каталізатор для розвитку сучасної літератури. Тому книг про війну, які написані у різних жанрах, є вже достатня кількість. Це свідчить про те, що в сучасному літературному процесі військова тематика упевнено займає окреме місце та є, безумовно, джерелом і засобом зміцнення духу, виховання патріотизму та самовідданості в нелегкий час для України.

Особливість збірки оповідань «Я бачив його живим, мертвим і знову живим» у тому, що протилежність та контрастність викладу сюжету створює особливий художній ефект – самоспостереження, яке додає певного психологічного навантаження, що робить збірку більш цікавою для читача, яка у такий спосіб спрямовує свою увагу на конкретні деталі, що створює ефект присутності, а також достовірність зображуваного. Центральною темою розповіді збірки є жорстока війна на Сході України, яка руйнує будинки та забирає людські життя.

Збірка Валерія Пузіка «З любов'ю, тато», переросло з невеликого оповідання, як лист-подяка синові в збірку, яка вийшла друком у січні цього року. Особливість збірки в тому, що писалася після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. В ній зображується людина на війні, але описів боїв, спецоперацій автор не зображує. Збірку «З любов'ю, тато» не можна віднести до якогось одного жанру літератури, бо до неї увійшли листи до сина та дружини автора, вірші, короткі польові нотатки, есе та новели.

ВИСНОВКИ

Останнім часом прозу творять письменники, які були мобілізовані до ЗСУ, або ж пішли воювати у складі добровольчих батальйонів. Більшою чи меншою мірою їхні тексти належать до літератури факту, тобто щоденники, записки, спогади та нариси, які писалися вже після повернення.

Творчість будь-якого автора пов'язана з подіями, які траплялись з ним в особистому житті. Серед таких письменників у сучасній українській літературі яскраво себе представив одеський письменник Валерій Пузік. Його біографія здатна надихнути кожного небайдужого українця. Він своєю проукраїнською позицією довів, що справжнім інструментом боротьби в цій війні є мистецтво.

Саме тому ми звернулися до творчості перспективного письменника. У нашому дослідженні проаналізували збірки Валерія Пузіка на тему війни в Україні, а саме: «Моноліт», «Я бачив його живим, мертвим і знову живим», «З любов'ю, тато».

Валерій Пузік творить незабутні образи, які мають візуальне рішення, хоча б в уяві, після прочитання його книг у читача залишається чимало візуалізованих образів. Правдивість, історична достовірність, розставлення чітких пріоритетів у боротьбі з агресією.

Нами досліджено, що художньою особливістю першої збірки оповідань Валерія Пузіка «Моноліт» є те, що автор пише один суцільний текст. До цього висновку можна дійти тільки після прочитання всіх оповідань збірки. Тобто у кінці всі частини збірки складаються, ніби пазли, в останньому, найдраматичнішому, оповіданні «Parapoid», де герой-зв'язковий, містичні здібності якого відомі побратимам, відчуває той світ, населений мертвими солдатами, щосили опирається його тяжінню, – і, здається, марно. У такий спосіб Валерій Пузік передає подробиці розгортання воєнних подій на Сході України. Письменник торкається болючих спогадів про події на Майдані, а також додає до таких собі серйозних оповідань трохи пригодницьких історій про дитинство, батьків і друзів.

У літературному доробку Валерія Пузіка також є книги для дітей, які написані в жанрі українського фентезі. «”Делфі” та чарівники» – це перша книга однойменного циклу про чарівників, що живуть в Одесі. Реальні події з сучасного життя міста та історичних фактів, які стосуються Півдня України, створюють неймовірну і приголомшливу фентезійну історію, яка немає ані початку, ані кінця.

Відправною точкою усіх подій стає танкер «Делфі», який в листопаді 2019 року сів на мілину біля одного з пляжів Одеси.

Таким чином, міське фентезі в українській літературі автентичне, тому що ґрунтується на національній міфології та зображує риси, архітектуру та мешканців українських міст. Українське фентезі наразі активно розвивається, проте детального критичного аналізу ще не отримало, тому ця тема залишається актуальною.

У фентезійному творі Валерія Пузіка «”Делфі” та чарівники» світ магів, драконів і чарівників представлений через містичний локус Одеської кіностудії, який також уособлює руйнацію цілого міста міфічними істотами, Чорними драконами, які знищують все на своєму шляху аби підкорити людство. Зважаючи на вищезазначене, можна дійти до висновків, що творчість Валерія Пузіка є потужним імпульсом у розробці фентезійного жанру в сучасній українській літературі. Такі твори, як правило, розраховані на дитячу та підліткову аудиторію. Для того, щоб читач зміг краще зрозуміти розвиток сюжету, вчинки героїв, письменники створюють ірреальний, тобто паралельний світ, у такий спосіб знайомлять читача з особливостями мандрівного сюжету, який в основному побудований за пригодницьким принципом.

Отже, явище фентезійного жанру в сучасній літературі відіграє помітну роль для розвитку сучасної культури. Такі твори досить специфічні та потребують додаткових різноаспектних досліджень. Вони висвітлюють проблеми людських взаємовідносин та боротьбу з негативними рисами у пошуках справжнього себе.

Особливість збірки оповідань «Я бачив його живим, мертвим і знову живим» у тому, що протилежність та контрастність викладу сюжету створює особливий художній ефект – самоспостереження, яке додає певного психологічного навантаження, що робить збірку більш цікавою для читача. У такий спосіб спрямовує свою увагу на конкретні деталі, що створює ефект присутності, а також надає достовірності зображуваного. Центральною темою розповіді збірки є жорстока війна на Сході України, яка спричиняє руйнації та намагається знищити українську свідомість.

Збірка Валерія Пузіка «З любов'ю, тато», так би мовити, виросла з невеликого оповідання: листа-подяки. «З любов'ю, тато» – цими словами завершується збірка «Я бачив його живим, мертвим і знову живим», тобто дві збірки ніби ведуть діалог одна з одною, із сином та світом. Книга вийшла друком у січні цього року. Особливість збірки в тому, що вона писалася під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. У ній зображується людина на війні, але описів боїв, спецоперацій автор не зображує. Збірку «З любов'ю, тато» не можна віднести до якогось одного жанру літератури, бо до неї увійшли листи до сина та дружини автора, вірші, короткі польові нотатки, есе та новели.

Отже, як бачимо, тема війни – це потужний привід для розвитку сучасної літератури. Книг про війну, які написані у різних жанрах, є вже достатня кількість. Тому в сучасному літературному процесі військова тематика упевнено займає окреме місце та є, безумовно, джерелом і засобом зміцнення духу, виховання патріотизму та самовідданості в нелегкий час для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бережна М. О. Імена власні в романі жанру фентезі: методи формування відповідників. Нова філологія. № 29. 2008. С. 249-255
2. Білоус П. Вступ до літературознавства. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 336 с.
3. Боклах Д. Ю. Дефініції і взаємозв'язок категорії топосу, хронотопу, локусів міста та їх предметна реалізація у міському тексті художнього твору. Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, вип. 1(87). 2018. С. 6. <file:///C:/Users/User/Downloads/1779-3575-1-SM.pdf>. (дата звернення 10. 03. 2022)
4. Бондар-Терещенко І. За спиною 5 книг про АТО і довкола. [URL: https://espresso.tv/article/2019/04/18/za_spynoyu_5_knyg_pro_ato_i_dovkola](https://espresso.tv/article/2019/04/18/za_spynoyu_5_knyg_pro_ato_i_dovkola) (дата звернення: 17.10.2020)
5. Варикаша М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. [URL: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38201/03-Varykasha.pdf](http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38201/03-Varykasha.pdf) (дата звернення: 20.12.22).
6. Вихор І. Поетичний топос міста та його тематичні різновиди. Нова педагогічна думка: наук. метод. журн. 2000. С.141-143.
7. Воздвиженський К. «Інтернат»: війна тхне мокрою псятиною. Новий роман нарешті дорослого Жадана. [URL:http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynuju_Novyj_roman](http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynuju_Novyj_roman). (дата звернення 25. 12. 2022).
8. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: м. Київ: Либідь, 2001. 488 с.
9. Герасименко Н. Новий герой сучасної воєнної прози (на матеріалі книжок про Майдан та війну на Донбасі) // Слово і Час. 2020. №2 (710). С. 55-67. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2020.02.55-67> (дата звернення 03. 09. 2021).

10. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза: жанрово-стильова типологія // Слово і Час. 2023. № 3 (729). С. 35-49. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.03.35-49>. (дата звернення 05. 09. 2021).
11. Головченко Н. «Блокпост», або Формула успіху Бориса Гуменюка. URL: <https://www.facebook.com/notes/825970911485269/> (дата звернення: 23.12.22)
12. Горболіс Л. М. Читання як самозбереження реципієнта. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологічна. 2016. № 24. Том 1. С. 126-129.
13. Грицюк Л. Ф. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків / Л. Ф. Грицюк // Мовознавство. 1992. № 2. С. 51-56.
14. Гурдуз А. І., Чорна О. Б. Нава Володимира Арєнєва: своєрідність інтерпретації в повісті „Бісова душа, або Заклятий скарб”. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського: зб. наук. пр. Сер.: Філологічні науки / за ред. В. Д. Будака, М. І. Майстренко. Миколаїв: МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. Т. 4. Вип. 4.9. С. 48–54.
15. Дев’ятко Н. Можливості впливу сучасних жанрів: фантастика, фентезі, казка. Український фантастичний оглядач (УФО). 2009. Вип. 1(7). С. 59-6.
16. Денисюк І. Про специфіку новели. Розвиток української радянської новели. Тези доповідей до міжвузівської конференції. Травень, 1966. Ужгород, 1966. С. 7-8.
17. Затонський Д. В. Зчеплення жанрів: (місце автобіографії, мемуарів, щоденника у становленні та житті сучасного роману). Жанрова своєрідність прози Заходу. Київ : Наукова думка, 1989. 272 с.
18. Інтермедіальні виміри літератури фентезі. Збірка матеріалів наукового семінару Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (20 квітня 2016р.) /Ред. Рязанцева Т. М., Качура Є. О. - Київ, 2016. - 72 с. 116.

19. Канчура. Є.О. Фентезі: оновлення погляду на світ і шлях до себе. Журнал “Дивослово” №06 (723) 2017 с. 53.
20. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія. Львів : ПАІС, 2005. 367 с.
21. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова: монографія. Львів: ПАІС, 2012. 344 с.
22. Кирюшко, Н. (2001). Моделювання фантастичного світу. Слово і час, № 5, 45– 51, с. 45–51
23. Кратохвіль О. Назад до нової батьківщини. Критика. № 9-10.Б2010. С. 155-156
24. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст. К. : Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 1998. С. 61-64.
25. Лавринович Л. Урбаністичний час в українській прозі межі тисячоліть: минуле VS сучасність / Лілія Лавринович //Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. ХХІІІ, ч. 1. С. 310 - 320.
26. Літвінов А.І., Олійник Ю.Г. Топоси історичного міста. Науково-технічний журнал «Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві». С. 61- 69.
27. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Київ: Академія, 2007. Т. 2. С. 529
28. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Nota bene, 2007. 749 с.
29. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. автор-укладач Ю. Ковалів. Київ: «Академія», 2007. 608 с.
30. Літературознавчий словник-довідник / редкол. Р. Т. Гром'як та ін. Київ: Академія, 1997. 748 с
31. Логвіненко Н. Фентезі як вид фантастичної прози : Українська література в загальноосвітній школі. 2014. № 5. С. 38–40.

32. Максименко О. «Літо-Ато»: нова міфологія фронту. Буквоїд. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/12/27/104529.html> (дата звернення: 02.09.2021).
33. Манахов О. І. Літературна традиція і жанр фентезі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2014. №8. Т. 2. С. 115-117. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_8%282%2931
34. Менчук М. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. пр. / Нац. авіац. ун-т. Київ: №27, 2013. С. 174.
35. Міф і міфопоетика у традиційних та сучасних формах культурно-мовної свідомості // Вісн. Харк. держ. ун-ту. 1999. № 448. 430 с.
36. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Посібник для студентів філологічних факультетів / М. Моклиця. Луцьк, 2011. С. 467.
37. Neczystaluk I. The space of the Odessa courtyard in Anna Kostenko's novel 'Tsurky-Gylky. Bibliotekarz Podlaski. Vol. 48 №. 3. 2020. <https://doi.org/10.36770/bp.527> (cited 10.11.2023).
38. Оліфіренко В. В. Періодизація літературного життя на Донбасі / В. В. Оліфіренко, С. М. Оліфіренко // Схід. – 2000. №4(35). С. 60-65.
39. Пашенко М. В. Теорія літератури: навчально-методичний посібник / М. В. Пашенко. Одеса : Астропринт, 2019. 92 с.
40. Петрухіна Л. Пейзаж у контексті теорії літератури (на матеріалі слов'янської поезії) /Л. Петрухіна // Проблеми слов'янознавства. 2002. Вип. 52. С. 125-134.
41. Поліщук Я. О. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Слово і Час. 2016 • №7, с. 4.
42. Поліщук Я. О. Література як геокультурний проект: Монографія / Ярослав Олексійович Поліщук. К.: Академвидав, 2008. 304 с.
43. Поліщук Я. О. Реактивність літератури. Київ: Академвидав, 2016. 192 с.

44. Поліщук Я. О. Реорієнтація в сучасній українській літературі. Синопис: текст, контекст, медіа. 2015. № 3.
45. Пузік В. "Делфі" та чарівники. Харків: АССА, 2021. 192 с.
46. Пузік В. З любов'ю, тато. Київ: Лабораторія, 2023. 216 с.
47. Пузік В. Моноліт. Київ: Діпа, 2018. 256 с.
48. Пузік В. Я бачив його живим, мертвим і знову живим. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 208 с.
49. Рябченко М. Воєнна проза в сучасній українській літературі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=lsHcx4tme1Y> (дата звернення: 01.04.2023).
50. Рябченко М. Комбатанська проза у сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості. Слово і час. № 6. 2019. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/170852/08-Riabchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 21.12.22).
51. Сізова К. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 30, Київ. 2014, С. 285.
52. Слапчук В. Війна як дискурс. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>
53. Степанова Г. Місто на межах: естетичні грані образу в літературі перехідних епох. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія «Лінгвістика і літературознавство». Бердянськ: Вид-во БДПУ, 2009. Вип. XXII. С. 60-67.
54. Стасіневич Є. Масова література як дзеркало української критики: веб-сайт. URL: <http://www.litakcent.com/2014/10/29/masovaliteratura-jak-dzerkalo-ukrajinskoji-krytyk>.
55. Стужук О.І. Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури XIX–XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: Теорія літератури. / О.І.Стужук. Київ, 2006. 18 с.

56. Трокай А. Фатастика і фентезі в сучасній українській літературі. Київ :
Бібліотечна планета. № 2. 2010. С.28.
57. Українці : народні вірування, повір'я, демонологія. К.: Дніпро, 1992. С. 432.
58. Фащенко В. «У глибинах людського буття: літературознавчі студії» Одеса:
Маяк, 2005. 640 с.
59. Філоненко С. Маріупольський процес Галини Вдовиченко в контексті сучасної
літератури про АТО // Наукові записки Бердянського державного педагогічного
університету. Сер.: Філологічні науки. 2015. Вип. 8. С. 135-140. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_8_20.
60. Філіпченко А. С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: навчальний
посібник. К.: Академвидав, 2005. 208 с.
61. Фоменко В. Г. Місто і література: українська візія / Віра Григорівна Фоменко.
Луганськ: Знання, 2007. 312 с.
62. Фоменко В. Г. Українська урбаністична література. Особливості та тенденції
розвитку. Вісник ЛНУ ім. Т. Г. Шевченка. 2013. №2 (261).
63. Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб. Київ:
ВЦ «Академія», 2008. 248 с.
64. Хороб С. Жанр слов'янського фентезі: Володимир Арєнєв «Бісова душа, або
заклятий скарб». Султанівські читання. 2016. Вип. 5. С. 210-221.
65. Червінська О. Рецептивна поетика (історико-методологічні та теоретичні
засади): Навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2001. 56 с.
66. Чернявська О. До питання класифікації жанру фентезі. Інститут літератури ім.
Т.Г. Шевченка НАН України. Літературознавчі студії. 2015. Вип. 1(2). С. 323.
67. Яновський Ю. «Майстер корабля». К.: Знання, 2020. 175 с.
68. <http://bukvoid.com.ua/events/bookmarket/2020/10/28/172157.html>(дата звернення:
03. 09. 2021).

69. <https://intent.press/publications/culture/2022/odeskij-pismennik-i-hudozhnik-valerij-puzik-kozhen-mitec-svoyeyu-robotoyu-mozhe-nabliziti-peremogu-nad-> (дата звернення: 25.09.2021).
70. <http://old.qha.com.ua> (дата звернення: 25.03.2022).
71. <https://shotam.info/honzo-literatura-viyna-ta-knyhy-dlia-ditey-istoriia-pysmennyka-ta-veterana-valeriia-puzika/> (дата звернення: 25.03.2022).
72. <https://web.archive.org/web/20180817161334/https://opinionua.com/2018/08/05/ti-mchasovo-ne-vstanovleni> (дата звернення: 25.09.2021).